

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Metodicko-pedagogické centrum

Národný projekt

DETSKÉ L'UDOVÉ HRY A PÁSMA

Marta Ferenčíková

Prešov 2014

Meno autora: Marta Ferenčíková
Názov publikácie: Detské ľudové hry a pásma
Recenzenti: PaedDr. Lucia Šepeláková, PhD.
PaedDr. Dana Kollárová, PhD.
Jazyková úprava: Netto SK, s. r. o.
Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum
Rok vydania: 2014
ISBN: 978-80-8052-771-6

OBSAH

ÚVOD	5
1 JESENNÉ OBDOBIE	6
1.1 Kalendár zvykov jesenného obdobia	6
1.2 Opis jednotlivých zvykov	6
1.2.1 Zvyky na Michala (29. 9.) a Demetra – Mitra (26. 10.)	6
1.2.2 Zvyky na Martina (11. 11.)	7
1.2.3 Zvyky na Katarínu (25. 11.)	7
1.2.4 Zvyky na Ondreja (30. 11.)	8
1.2.5 Zvyky na Barboru (4. 12.)	9
1.2.6 Zvyky na Mikuláša (6. 12.)	9
1.2.7 Zvyky na Luciu (13. 12.)	9
1.3 Ľudové hry a pásma	10
1.3.1 Na koníka	10
1.3.2 Bača a ovečky	10
1.3.3 Na Ondreja	10
1.3.4 Na Luciu	13
1.3.5 Nakladanie kapusty	15
1.3.6 Varenie lekváru	19
2 ZIMNÉ OBDOBIE	20
2.1 Kalendár zvykov zimného obdobia	20
2.2 Opis jednotlivých zvykov	20
2.2.1 Štedrý deň (<i>Vigilija – viľija</i> , 24. 12.)	20
2.2.2 Božie narodenie (25. 12.)	21
2.2.3 Na Štefana (26. 12.)	22
2.2.4 Na Jána (27. 12.)	22
2.2.5 Deň neviniatok – mláďatiek, „mladzenki“ (28. 12.)	22
2.2.6 Silvester (31. 12.)	22
2.2.7 Nový rok (1. 1.)	23
2.2.8 Traja králi – Tri krále, Zjavenie Pána (6. 1.)	24
2.2.9 Fašiangy	24
2.3 Ľudové hry a pásma	25
2.3.1 Chodenie s kozou	25
2.3.2 <i>Jašličkare</i>	26
2.3.3 <i>Zďaleka mi putujeme</i>	30

3 JARNÉ OBDOBIE.....	34
3.1 Kalendár zvykov jarného obdobia	34
3.2 Opis jednotlivých zvykov	34
3.2.1 Popolcová streda	34
3.2.2 Morena	34
3.2.3 Sv. Juraj	35
3.2.4 Veľká noc	35
3.2.5 Turíce – Rusadlá	35
3.3 Ľudové hry a pásma.....	36
3.3.1 <i>Kra, kra, kra</i>	36
3.3.2 <i>Na čerk</i>	37
3.3.3 <i>Na labdaňe</i>	37
3.3.4 <i>Na gazdovskim dvore</i>	38
3.3.5 <i>Skakačka – na školki</i>	40
3.3.6 <i>Smrtná nedeľa</i>	40
3.3.7 <i>Vinašaňe šmertki</i>	41
3.3.8 <i>Oblievačka</i>	42
3.3.9 <i>Rozmarin, ruža</i>	43
3.3.10 <i>Majales</i>	43
4 LETNÉ OBDOBIE	49
4.1 Kalendár zvykov letného obdobia	49
4.2 Opis jednotlivých zvykov	49
4.2.1 <i>Na Jána (24. 6.)</i>	49
4.2.2 <i>Na Jakuba a Annu (25. – 26. 7.)</i>	49
4.2.3 <i>Babie leto</i>	50
4.3 Ľudové hry a pásma.....	50
4.3.1 <i>A za našu stodolečku</i>	50
4.3.2 <i>Ňe jeden, ňe dva</i>	51
4.3.3 <i>Bila ľelija</i>	51
4.3.4 <i>Na huši</i>	52
4.3.5 <i>Koľeso mliňske</i>	56
4.3.6 <i>Na babiki</i>	60
ZÁVER	63
ABECEDNÝ ZOZNAM PIESNÍ	65
NÁREČOVÝ SLOVNÍK	67
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	70
OBRAZOVÁ PRÍLOHA	71

ÚVOD

Hudobno-pohybová príprava v materskej škole môže v mnohom ovplyvniť vývoj dieťaťa, najmä jeho pohybové schopnosti, estetické cítenie, disciplinovanosť, sebedomie, prispôsobivosť, samostatnosť, rozhodnosť, pohotovosť, tvorivosť a pod. Ľudové umenie je priam predurčené rozvíjať tieto vlastnosti, pričom deti naučíme chápať nevýslovnú krásu slovenských tradícií. Deti, ich hravosť, bezprostredné správanie, pohybová zdatnosť nám dávajú veľkú možnosť tieto danosti zušľachtiť prostredníctvom ľudových hier a pásiem. Je však potrebné dodržiavať isté pravidlá a zásady. Musíme pochopiť obsah hry či zvykoslovného pásma, ako aj časové obdobie, na ktoré sa hra či zvyk viaže. Preto je dobré pri nácvikoch opísať deťom formou besedy a rozprávania obsah jednotlivých zvykov. Počas školského roka môžeme pre deti a ich rodičov pripraviť výstavy krojov, krojových doplnkov, rôznych rekvizít, aby sme im aj názorne priblížili naše ľudové tradície.

V publikácii sú ľudové hry a pásma zadelené do jednotlivých ročných období (jeseň, zima, jar, leto). Na jesenné a zimné obdobie sa viaže viac zvykosloví, v jarnom a letnom období sa deti väčšinou hrali na dvore, na lúke, pri stohoch, pri potoku a pod.

Dodržiavanie autentickej podoby jednotlivých hier a zvykov by malo byť základným princípom pri nácviku a vystúpeniach. Nárečové výrazy zachovávajme čo najviac, pretože v nárečiach je veľká rozmanitosť, slovné a výrazové bohatstvo, ktoré odráža stáročné skúsenosti našich predkov. Je potrebné toto vzácne dedičstvo chrániť a odovzdávať ďalším generáciám, v čom nám pomáhajú zberatelia ľudových piesní a zvykov ako medzičlánok autorov našich krásnych ľudových tradícií, ktorými je národ.

Marta Ferenčíková

1 JESENNÉ OBDOBIE

Jeseň je ročné obdobie, ktoré nasleduje po lete a predchádza zime. Je to obdobie farbenia prírody a vykonávania posledných prác na poli. Príroda sa pomaly chystá na odpočinok, dni sa skracujú a noci sa predlžujú. Toto obdobie je bohaté na ľudové tradície, ktorými sa môžeme v rámci aktivít s deťmi inšpirovať.

1.1 Kalendár zvykov jesenného obdobia

29. 9. – Michal

26. 10. – Demeter

11. 11. – Martin

25. 11. – Katarína

30. 11. – Ondrej

4. 12. – Barbora

6. 12. – Mikuláš

13. 12. – Lucia

1.2 Opis jednotlivých zvykov

1.2.1 Zvyky na Michala (29. 9.) a Demetra – Mitra (26. 10.)

Na Michala prevládali spravidla pastierske zvyky. Organizovali sa stretnutia na salašoch, zháňali sa ovce, ktoré si rozoberali gazdovia. Demeter (Mitra) je patrón pastierov.

Pastierska sezóna sa začína 24. apríla a končí sa na Mitra 26. októbra. Pre baču a jeho pomocníkov nastáva nepretržitá polročná práca okolo ovečiek. Na Mitra sa zháňajú ovce z horských pasienkov do dedín. Valaské hody – mitrovanie – sa spájali s ukončením pastierskej sezóny. Bačovia a valasi sa vtedy vracali do dedín v sviatočných šatách a v kostole obetovali syr a oštiepky. Potom nasledovalo

vyrovnanie sa s majiteľmi oviec a spoločná hostina, ktorej neodmysliteľnou súčasťou boli hudba, tanec a spev.

Pitaju še juhaši

ľudová

1. Pi - ta - ju še ju - ha - ši ba - či, pi - ta - ju še ju - ha - ši ba - či, ke - di bu - dze

jur - mak - v Le vo - či, ke - di bu - dze jur - mak - v Le - vo - či.

2. Ej, budze, budze na Gala, ej, budze, budze na Gala,
jak pridu ovečki s košara, jak pridu ovečki s košara.

1.2.2 Zvyky na Martina (11. 11.)

Pastieri chodili s vetvičkami po gazdoch a vinšovali. Tiež sa hovorilo, že prišiel Martin na bielom koni, lebo napadal prvý sneh. Deti sa z prvého páperia vždy veľmi tešili.

Zábavné slnovratové dni sa viazali na 25. novembra, 30. novembra, 4. decembra, 6. decembra, 13. decembra a 21. decembra. Boli to tzv. stridžie dni, keď ľudia verili v zvýšenú aktivitu nadprirodzených síl – stríg, ktoré možno uzmierovať zábavami, aby ľuďom, úrode a dobytku neškodili. Cirkev tieto dni zasvätila niektorým významným svätcom – 25. 11. sv. Kataríne, 30. 11. sv. Ondrejovi, 4. 12. sv. Barbore, 6. 12. sv. Mikulášovi, 13. 12. sv. Lucii a 21. 12. sv. Tomášovi.

1.2.3 Zvyky na Katarínu (25. 11.)

Pastieri mali zvyk trúbiť alebo práskať bičmi. Organizovali sa „katarínske zábavy“, ktoré boli poslednou príležitosťou zabaviť sa pred adventom (advent – obdobie 4 adventných týždňov).

Mamky kázali deťom, aby nabrali spod postele do rúk zem (v tom čase boli podlahy v dedinských domoch hlinené). Ak v nabratej zemi našli chrobáčika, verili, že sa im na budúci rok vydaria ošípané.

Stará múdrosť hovorí: „Katarína na ľade, Vianoce na blate.“

A na hure ožimina

♩=88 ľudová

1. A na hu-re o-ži-mi - na, a na hu-re o-ži-mi-na,
 ža - la ju Ka-ta - ri - na, ža - la ju Ka-ta - ri - na.

2. Jak nažala, zabraňila, |: jak nažala, zabraňila,
 ta ľem za mnu poznošila, ta ľem za mnu poznošila. :|

3. Co to robiš Katarina, |: co to robiš Katarina,
 šak ňe tvoja ožimina, šak ňe tvoja ožimina. :|

4. Ked ňe moja meho pana, |: ked ňe moja meho pana,
 a ja jemu odana, a ja jemu odana. :|

1.2.4 Zvyky na Ondreja (30. 11.)

Na Ondreja sa končil poľnohospodársky rok aj rok pasenia a prakticky znamenal začiatok nového roka. Pokiaľ ide o predpovede, ich obsah je podobný ako na Štedrý deň. Pri známom odlievaní olova sa podnecuje fantázia dievčat, aby z tvarov odliatkov hádali, aké zamestnanie bude mať ich nastavajúci. Olovo položili na lyžicu, ktorú zohrievali nad plameňom sviečky. Keď sa roztopilo, cez dierku v kľúči ho pomaly nalievali do hrnčeka so studenou vodou. Pri nalievaní odriekali: „Ondreju, Ondreju, na tebe olovo ľeju, daj mi, Bože, znac, koho budzem za muža mac.“ Pravda, neobišlo sa to bez zábavy a veselosti.

1.2.5 Zvyky na Barboru (4. 12.)

Vtedy ženy nepriadli, nešili ani perie nepárali, aby statok nevyhynul. Dievčatá chodili preoblečené ako „barborki“ – v bielych šatách. Strašidelná atmosféra sa dopĺňala ďalšími postavami a strašidlami – svetlonosmi vyrobenými z tekvic, do ktorých bola vložená horiaca sviečka.

1.2.6 Zvyky na Mikuláša (6. 12.)

*„Mikuláš, dobrý náš, čo nám len do okna dáš?
Veľkým lásky, radosti, malým veľa sladkostí.“*

Deň obdarúvania. Bohatí obdarúvali chudobných, aby mali dostatok jedla a pitia na oslavy zimného slnovratu. Svätý Mikuláš, ktorý žil v 4. storočí, bol známy ako štedrý obdarovateľ chudobných. Tento deň bol radosťou a sviatkom detí, ktoré s rozžiarenými očkami očakávali jeho dobroty. Tými dobrotami boli jablká, orechy, z dreva vystrúhané hračky pre deti, ktoré mali zručného otca.

Deti si večer na Mikuláša očistili topánky – čižmičky a dali ich do okien či za dvere. Dobrým deťom do nich Mikuláš do rána vložil nádielku. Pred Mikulášom sa snažili konať dobré skutky a poslúchať, aby si vyslúžili darčeky.

Voľakedy dávno chodil Mikuláš z domu do domu. Mal inú podobu ako dnes. Pod Tatrami bol oblečený do prevráteného baranieho kožucha, na hlave mal baranicu, na tvári masku z kozľacej kože. V ruke nosieval palicu – *kuľagu*. Strašil a naháňal deti. Až koncom 19. storočia začali Mikulášovi obliekať kostým svätého Mikuláša – biskupa. Začal s ním chodiť anjel a čert. Mikuláš sa vypytoval, bol obľúbený, dobrotivý, každému pomáhal. Anjel odmeňoval a čert trestal neposlušné deti.

1.2.7 Zvyky na Luciu (13. 12.)

Stridží deň, pretože sv. Lucia bola považovaná za najväčšiu strigu. Keď ju hodili do plameňov, nezhořela. V ten deň pastieri trúbili pred každým domom, aby odohnali strigy. Mládenci si obliekali dlhé biele ženské šaty, začiernili si tváre a husími krídlami vymetali kúty v domoch a žartovne aj pod sukňami domácich žien – dievčat.

Ochranou pred Luciami – bosorkami bol cesnak, ktorý jedávali ľudia s chlebom, zapalovali hromničné sviečky, robili na dverách maštalí kríže s posvätenou soľou a cesnakom.

1.3 Ľudové hry a pásma

1.3.1 Na koníka

(netanečná hra z Myslavy)

Chlapci urobia veľký kruh. Do stredu kruhu pošlú dvoch spoluhráčov. Jeden predstavuje koníka a druhý sedliaka. Obidvom zaviažu oči.

Sedliak sa pýta: „*Koňičku, dze ši?*“

Koník odpovedá: „*Tu, tu!*“

Sedliak ho podľa hlasu musí chytiť. Ak ho chytiť, rozviažu si oči a do hry idú ďalší dvaja chlapci.

1.3.2 Bača a ovečky

(netanečná hra z Poráča)

Deti vytvoria dve rovnaké skupiny. Každá skupina má svojho baču. Deti predstavujú ovečky. Jeden z chlapcov určí cieľ – salaš, kam sa musia obidve skupiny ovečiek i s bačom dostať. O tomto celi vie len on. Palicou nakreslí každému bačovi zvlášť cestu, ktorá je kľukatá a plná prekážok. Bačovia si musia zapamätať kresbu a vedú svoje ovečky do salaša. Vyhráva ten bača, ktorý skôr privedie svoje ovečky do salaša.

1.3.3 Na Ondreja

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Rekvizity: kroje, drevená lyžica, veľký kľúč, väčší hrnček, drevené lavice so starodávnym prestieraním, stôl s obrusom a vázou, zvončeky, plech na pečenie, drevené palice, prskavky, vianočný stromček, husacie krídla, varešky, malá

vyrezávaná stolička, biele šaty – *vigan*, šatka – *chustka*, harmonika, orechy, jablka, slamené ozdoby, darčeky

Občerstvenie: medovníky, makovníky, čaj

Úvod: Pieseň *Ondreju, Ondreju* – hudobný sprievod.

Deti sa zábavným poskokom alebo chôdzou schádzajú na pódium, niektorí chlapci majú *cingalki* – zvončeky na remeňoch. Posadajú si do polkruhu smerom k obecnstvu. Po skončení piesne:

Chlapec: *A na co še budzeme ňeška bavic?*

Dievča: *Na šlepu babu!*

Všetci: *Ňe, to zme še bavilí včera!*

Chlapec: *Na zlatu branu!*

Všetci: *Ňe, ňe! Podzme še bavic na Ondreja, idu Hodi (Vianoce), budzeme olovo ľac.*

Všetci: *Idzeme!* – zoradia sa do polkruhu smerom k obecnstvu.

Dievča: *Marčo, ti ic do sipanca po kľuč, Jošku, ti priňeš olova i tepšu a ti, Heľenko, doňeš lišku i harčiček z vodu.*

Menovaní sa rozbehnú po rekvizity. Ostatní chôdzou v kruhu spievajú so sprievodom akordeónu:

Ondreju, Ondreju

Text a hudba:
Marta Ferenčíková

On-dre-ju, On-dre-ju, On-dre-ju, o-lo-vo na te-be už ľe - ju.

Daj-že mi, Bo-ži-čku, daj-že znac, s kim ja še na ve-čar bu-dzem hrac.

Po skončení piesne sa všetci zoradia do polkruhu vpredu na pódium. Chlapec zoberie lyžicu, dievča kľúč a ďalší chlapec drží hrnček – čiže zvrchu lyžica, pod ňou kľúč

a pod kľúčom hrnček s vodou. Na lyžicu chlapec naberie zospodu z „tepši“ olovo a dievča lyžicou leje cez kľúč olovo do hrnčeka.

Všetci s utajeným dychom pozerajú a hovoria: „Ondreju, Ondreju, olovo na tebe ľeju.“ Opakujú to trikrát a stále hlasnejšie, pričom vydávajú postupne zosilňovaný zvuk „...sssssSSSSS“ a pozerajú do hrnčeka. Nieкто z detí zakričí: „Vidzim blichu!“ Všetci kričia: „Juj, blichu“ – postavia sa do priestoru, tancujú a spievajú:

Ulapila blichu

Ľudová

♩=120

1. U - la - pi - la bli - chu, na ver - chu hla - vi, da - la ju ši - ko - vac
 až do Mi - sla - vi, ši - kuj - ce, ši - kuj - ce, až do Mi - sla -
 vi, naj ňe - ro - bi na - zlosc na ver - chu hla - vi.

2. Ulapila blichu, na holej nože,
 dala ju šikovac na starim vože,
 šikujce, šikujce, na starim vože,
 naj ňerobi haňbu na holej nože.

Opis pohybového stvárnenia

Deti stoja voľne v priestore:

1. sloha

1. – 2. takt – v stojí ruky v bok s perovaním v kolenách na štvrté doby,
3. – 4. takt – udieranie po hlave rukou v rytme piesne na štvrté doby – 3x,
5. – 8. takt – točenie na mieste pravou nohou doprava,
9. – 11. takt – tanečná chôdza dopredu s pohybom rúk v protismere – „šikujce, šikujce“,

12. takt – dupnutie pravou nohou,

13. – 14. takt – tanečná chôdza dozadu pravou nohou,

15. – 16. takt – udieranie po hlave rukou v rytme piesne – 3x.

2. sloha

Tak isto ako v 1. slohe, len v 3. – 4. a 15. – 16. takte sa udierajú obidvoma rukami po stehnách.

Znova sa zhromaždia vpredu, naberú z „*tepši olova*“ a všetko sa opakuje. Napr. vidia koníka – napodobňujú koníka, vidia zajačika – napodobňujú zajačika, a pod. – podľa fantázie detí. Piesne vyberieme o koníkovi, o zajačikovi a pod.

1.3.4 Na Luciu

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Rekvizity: biele šaty, šatky, malá vyrezávaná stolička, husacie krídla, chlapčenský kroj, akordeón

Opis hry:

Dievčatá a jeden chlapec (nezáleží na poradí) idú v zástupe chôdzou, udierajúc päšťou pravej ruky do otvorenej ľavej dlane, pričom hovoria riekanku (tri dievčatá nesú v rukách rekvizity – lucijský vyrezávaný stolček, šaty, šatku):

*„Egen, begen, turusi, ňema dzedo bajusi.
A babuňa ma, kemuže jich da,
rucila ich do popela, už ich dzedo ma.“*

V závere sa zoradia do polkruhu čelom k obecenstvu.

Dievča hovorí: „*Dzifčata znace, že ňeška Luciji?*“

Deti odpovedajú: „*Zname, zname!*“

Jedno z detí zvolá: „*Ja še bojim!*“

Dievča odpovedá: „*Ňeboj še, aj mi še prečarujeme na Lucije!*“

Všetci čarujú: „*Čari mari, fuk do pari*“ – pohybujú obidvoma rukami zvrchu nadol a späť, končiac s rozloženými rukami – *fuk do pari*.

Dievča sa pýta: „A už zme tu šicke Lucije?“

Pozera na chlapca: „Janču, šak ti ňe dzifče!“

Jančo: „Aľe ja še chcem s vami bavic!“

Dievča hovorí: „Dobre, dobre! Aľe s tebe zrobime Luciju!“

Všetci: „*Dame ci lucijni stolek*“ (chlapec sadne na stolček). „*Dame ci vigan*“ (oblečú ho do šiat). „*Dame ci chustku, žebi ci žimno ňebulo*“ (jedno dievča zaviaže chlapcovi šatku „na babku“, t. j. na krku vpredu prekríži a vzadu urobí uzol). „*Dame ci hušace skridla, žebi ši mal s čim pece vimetac.*“

Chlapec sa postaví vedľa stolčeka a zatočí sa.

Všetci: „*Jaka šumna Lucija!*“

V polkruhu na mieste udierajú pästou pravej ruky do otvorenej ľavej dlane a hovoria riekanku:

„*Lucka, Lucka, orechi luska, i ja bi luskala, kebi jich mala!*“ (opakujú trikrát s postupným zvyšovaním a zosilňovaním hlasu).

Dievča hovorí: „A ked zme už orechi načiscili, mušime popratac, bo pridu Hodi.“

Chlapec má husacie krídla, chôdzou vpredu pred sebou prekrížuje husacími krídlami, dievčatá prekrížujú rukami v zástupe za ním, pričom spievajú pieseň:

Vimecem, vimecem

Hudba a text: Marta Ferenčíková

♩ = 100

Vi-me-cem, vi-me-cem, ši-cke ku - ti, naj sa-dza, naj sa-dza,
do-lu ľe - ci naj je chi-ža vi me-ce-na, a od ča-roch
u-chra-ne-na, vi-me-cem, vi-me-cem, ši-cke ku - ti.

Dievča hovorí: „Ešči sme še ňekukli, či dajakich strigoch medzi nami ňit.“

Zoberie lucijský stolček a hovorí: „Strigu najdzeš, ked ju pres dziru v stolku budžeš hľadac. Kukam, kukam, či dajakich strigoch medzi nami ňit, afe ňič ňevizim.“

Všetci mávnu pravou rukou hovoriac: Šak mi sme še len bavili.

Zo scény odchádzajú so spevom piesne *Vimecem, vimecem, šicke kuti* so sprievodom akordeónu.

1.3.5 Nakladanie kapusty

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Pripravená scéna ako u starej matere.

Účinkujú: Teta Marta a Margita, kuchárka, deti, učiteľky, harmonikár.

Rekvizity: hoblík, košík, veľký hrniec, drevený sud, stolík s obrusom, plachta, jablká, kukurica, šošovica, fazuľa, cibuľa, soľ, koreniny, malé korýtka, drevené varešky

V strede scény je stolík s tkaným obrusom. Na stolíku sú pripravené všetky prísady potrebné na nakladanie. Vedľa stolíka drevený sud, na dvoch stoličkách položený hoblík na strúhanie kapusty a košík s vopred očistenou kapustou. Pod hoblíkom je uložený veľký hrniec na nastrúhanú kapustu.

Na scénu prichádza skupina detí s tetou Margitou, hovoriac riekanku:

*„Išli kozi na vožičku, vežli veľku kapustičku,
a že slabe kola maľi, šicke še jim polamali.“*

Privíta ich teta Marta: „Dobri dzeň, dobre ľudze, vitajce!“

Beseda tety Marty, Margity a detí o jeseni, úrode a o práci, ktorá ich čaká.

Teta Margita: „Gazdiň, sme še dopočuli, že chceš nakladac kapustu, tak sme ci prišli pomosc. Dzeci, možeme naložic kapustu?“

Deti hovoria: „Hej, hej!“

Teta Margita: „Šicko maš pripravene na kapustu?“

Teta Marta: „Pripravene je šicko, dzeci okupane v bečke. Bečka oparena z horucu vodu, visušena z rentu, žebi bula čista. Možeme klasc kapustu. Margit, a ti už maš šicko porobene a zobrate s poľa?“

Teta Margita: „Zato sme ci prišli pomosc, bo mi už mame šicko s poľa i zo zahradi v komore. Fizola še suši, kompere f pivňici, f chľeviku šviňa, f komore kapusta. Dobre ľudze, mi zme ňigda ňenakladali kapustu do šickich svatic. F polovici oktobra prišol veľki voz naloženi s kapustu, na verchu bula veľka vaha. Kapusta še nakladala meter i dva. Ešči v mechoch postala, a na šickich svatic nas mac vikupala v bečke, a tak še nakladala kapusta. Dzeci, gazdiňa hutori, že ma už šicko pripravene, dzeci okupane, bečka pripravena, ta možeme nakladac kapustu.“

Deti pomáhajú tetám čistiť cibuľu, jablká, moržovať kukuricu, pridajú sa aj učiteľky, ktoré zároveň chránia pracovité detské rúčky pred úrazom. Teta Marta pritom rozpráva, čo všetko potrebujeme na nakladanie kapusty:

„Na spodek bečki dame ľisce z hrozna, kukuricu, jabluka, koper, cebuľu, soľ rozmešanu z rašku, čarnima koreňami a bobkovima listkami, a tak opakujeme od začatku.“

Teta vyberie šikovného chlapca a požiadala ho, aby si umyl nohy v lavóre:

„Đuri, poc nohi umivac, bo chto zna, od kedi ši jich ňeumival.“

Nasleduje samotné nakladanie kapusty, pričom deti spievajú so sprievodom akordeónu pieseň:

Ked kapustu hobľovali

ľudová

Ked ka-pu-stu ho-bľo-va - ľi, _____ hej, ked ka - pu - stu

ho - bľo - va - ľi, ka-me-ňa-mi pri-kla-da - ľi. _____

Teta Marta: „Margit, ta zašpivajme dzecom aj mi, pri roboce še patri.“

Tety spievajú pieseň:

Ñe do nas, ñe do nas

$\text{♩} = 88$ ľudová

Ñe do nas ñe do nas, hej, a - ľe do ro - bo - ti,
ked me chceš ľu - bo - vac, ĉe - kaj do so - bo - ti.

Deti odriekavajú riekanku: „Dobrota, dobrota, ñeznam o dobroce, aľe moja ruĉki znaju o roboce.“

Tety spievajú pieseň:

Ñebudzem ja burgarova žena

$\text{♩} = 180$ ľudová

Ñe - bu - dzem ja bur - ga - ro - va že - na, ñe - bu - dzem ja
v bla - ce po ko - ľe - na, ľen ja bu - dzem bo - ha - to - ho
ľen ja bu - dzem ba - ro - na, ba -
ga - zdu, poj - dzem se - be po - ma - li za braz - du.
ro - na, bu - dzem cho - dzic jak ked ki - za - šo - űa.

Tety hovoria: „Kapustu sme už naložili a môžeme zrobiec haluški.“

Deti zvolajú: „Na haluški!“

Všetci spievajú a pohybom napodobňujú text piesne:

Ošivame, ošivame

$\text{♩} = 100$ Ľudová

1. O - ši-va-me, o-ši-va-me, mu-ku na ha - lu-ški. Mi zme jich zro - bi ľi,
faj-ne na-va - ri-ľi, mi zme z ňi-ma šic-kich dob-rich ľu-dzi po-hos - ci-ľi.

2. Postruhame, postruhame, gruľe na haluški.

Mi zme jich zrobili, fajne navarili,
mi zme z ňima šickich dobrich ľudzi pohoscili.

3. Zamišime, zamišime, cesto na haluški.

Mi sme jich zrobili, fajne navarili...

4. Pometame, pometame, cesto na haluški.

Mi sme jich zrobili, fajne navarili...

5. Uvarime, uvarime, na pecu haluški.

Mi sme jich zrobili, fajne navarili ...

6. Pomascime, pomascime, haluški varene.

Mi sme jich zrobili, fajne navarili...

7. Ponukňeme, ponukňeme, haluški hotove.

Mi sme jich zrobili, fajne navarili...

Príde kuchárka a donesie navarené halušky s kyslou kapustou a všetkých ponúkne.

Tety hovoria: „Kapusta naložená, kompere f pivňici, šviňa f chľeviku, halušky navarene, ta co nam inše treba, ľen še vešľic a tancovac.“

Všetci tancujú v dvojiciach a pomaly odchádzajú zo scény spievajúc:

Kapusta, kapusta

$\text{♩} = 88$ Ľudová

Ka-pu - sta, ka-pu-sta, ja-ka dob-ra bu-la. Zo sta-ru sla-ňi-nu,

zo sta-ru sla - ňi - nu, zo sta - ru sla-ňi-nu za-pra-že-na bu - la.

1.3.6 Varenie lekváru

(opis zvykoslovia)

Na jeseň po žatve sa varil lekvár. V podvečer varenia sa poschádzali ženy a dievčatá od susedov do domu, kde sa mal variť lekvár. Zišlo sa veľa ľudí, ktorí si na dvore posadali okolo dreveného stola a vybrali zo sliviek kôstky. Pritom sa spievalo veľa piesní a večer chodili aj chlapi s harmonikou. Na druhý deň ráno sa slivky dali do kotla, pod ktorý sa zakúrilo, a začalo sa varenie lekváru, ktoré trvalo celý deň až do druhého rána. Na miešanie sa používali drevené varechy. Večer sa poschádzali dievčatá a chlapi pomáhať miešať. Zároveň sa zabávali, tancovali na dvore so sprievodom harmoniky a striedali sa pri miešaní aj tancovaní. Medzitým ich gazdiná hostila škvarkovými pagáčmi a domácou slivovicou. Keď sa lekvár uvaril, dával sa do hlinených hrncov. Gazdiná zobrala medzi prsty trochu lekváru a natierala deťom líčka, aby boli pekné a zdravé. Potom sa lekvár natieral na chlieb deťom, ktoré si pritom často zaspievali:

Ked ja huši

$\text{♩} = 140$ Ľudová

1. Ked ja hu-ši pa - sla, ňe-da - ľi mi ma - sla,

ľem po-sni chľe - bi-ček, na ňim le-kva - ri - ček.

*2. Ňebudzem vam mamko, vašo huši pasla,
pokoľ mi ňedace, na chľebiček masla.*

2 ZIMNÉ OBDOBIE

Ak sa chceme pozamýšľať nad Vianocami, nad zvykmi, poverami, príp. magickými ceremoniami, nestačí o nich vedieť len to, že za vlády rímskeho cisára Augusta sa v Betleheme narodil Ježiš Kristus, ale aj to, že dávno predtým naši predkovia oslavovali v tom istom časovom úseku zimný slnovrat.

Zimný slnovrat bol sprevádzaný hlučnými zábavami, tancami a často až neviazanými kratochvíľami, ktoré sa začínali 4 týždne pred dňom slnovratu (zimný slnovrat je obyčajne 21. decembra). Pre svoju ideu – ideu lásky a pokoja – sú považované za najkrajšie sviatky v roku.

„Pokoje ľuďom dobrej vôle!“

2.1 Kalendár zvykov zimného obdobia

- 24. 12. – Štedrý deň
- 25. 12. – Narodenie Pána
- 26. 12. – sv. Štefan
- 27. 12. – sv. Ján
- 28. 12. – Deň neviniatok (mláďatiek)
- 31. 12. – Silvester (záver kalendárneho roka)
- 1. 1. – Nový rok
- 6. 1. – Traja králi, Zjavenie Pána

2.2 Opis jednotlivých zvykov

2.2.1 Štedrý deň (*Vigilija – vilija*, 24. 12.)

Každý, kto sa zaoberá tradičnou ľudovou kultúrou, siaha po jej spracovaní v rôznych podobách. Pri každej však musia byť zachované isté pravidlá, znaky, zásady. Vieme, že je dôležité priblížiť deťom nielen to, ako sa čo robilo, ale aj kedy sa to robilo. Veľa ráz si nevieme spomenúť na postupnosť zvykov podľa kalendára. V niektorých

oblastiach východného Slovenska sa Vianoce nazývajú „kračun“ (od slova krátiť, krátky – ako najkratší deň). Iní ho odvodzujú od latinského slova „creare“ – stvoriť, narodiť. Bežný bol aj výraz „hodi“, ktorý naznačuje predkresťanské hodovanie počas zimného slnovratu.

Na „viliju“ ráno sa chodievalo vinšovať, a to vždy z dolného konca na horný. Chodili len chlapi, dievčatá a obecní pastieri nie. Známa je štedrovečerná večera. Jedľové vetvičky pozapichované za obrazy a veraje dverí mali ochraňovať dobytok od zlých duchov. Ozdobený vianočný stromček je u nás pomerne mladým kultúrnym javom, rozšíril sa k nám z Nemecka, kde sa ujal asi pred 200 – 250 rokmi. Po večeri chodievala mládež po dedine spievať. Známe je aj chodenie z domu do domu s pastierskou hrou o živote na salaši a o betlehemských udalostiach, ktorú nazývame u nás „jašličkare“.

Ej hodi, hodi

Ľudová

$\text{♩} = 164$

1. *Ej, ho - di, ho - di, pre - slav - ne ho - di,*
na - ľej, ho - spo - dar, do ve - dra vo - di.

2. *Do vedra vodi, aj do židlíka,*
naľej hospodar, naľej nam mľíka.
3. *Ket hodi prejdu, hromňici pridze,*
chto ňema kožuch, žima mu budze.

2.2.2 Božie narodenie (25. 12.)

Prvý vianočný sviatok, Narodenie Pána, Božie narodenie. Je považovaný za najväčší sviatok roka. V ten deň sa nevarilo, iba sa prihrialo jedlo z predchádzajúceho dňa a každý sa snažil byť v ten deň doma. Ráno sa oheň nemal rozniecovať zápalkami, ale rozdúchaným uhlíkom z predchádzajúceho dňa. Včas ráno, prv než sa v dome začalo čokoľvek robiť, išiel niekto z domácich po vodu z potoka alebo studne (mal to byť vždy muž), v ktorej sa každý symbolicky umyl.

2.2.3 Na Štefana (26. 12.)

Druhý vianočný sviatok – Štefana. Bolo zvykom sa navzájom navštevovať, najmä krstné mamky dávali krstniatkam darčeky, ktoré im doniesol Ježiško. Muži mali príležitosť sa navzájom počastovať (dnes sú to tzv. štefanské zábavy, prvá možnosť zábavy po advente). Zo slamy sa pletli povriesla a obväzovali sa nimi ovocné stromy, aby doniesli dobrú úrodu.

2.2.4 Na Jána (27. 12.)

Tretí vianočný deň – Jána. Nerobilo sa nič zvláštne, nemala sa piť pálenka, ale víno na znak toho, že keď chceli svätého Jána usmrtiť otráveným vínom, vyšiel z kalicha had.

2.2.5 Deň neviniatok – mláďatiek, „mladzenki“ (28. 12.)

Bolo zvykom, že mládenci chodili do domov, kde boli dievčatá a ženy, ktoré šibali prútmí, aby si tak pripomenuli zabíjanie betlehenských detí. Ženy v ten deň nesmeli priasť, tkať, vyšívať.

2.2.6 Silvester (31. 12.)

Posledný decembrový deň je v rímskej liturgii zasvätený pamiatke pápeža Silvestra I. Na Silvestra sa pripravovala takmer rovnaká večera ako na Štedrý deň, len s tým rozdielom, že sa mohlo jesť aj mäso. Na stole bol rovnaký obrus, ale aj chlieb. Atmosféru večera posledného dňa v roku už v minulosti dotvárali mládenci strelbou a práskaním bičom. Obvyklé bolo tiež obradné umývanie a preobliekanie sa do čistých šiat.

K zvykom patrilo aj zametanie smetí do kúta miestnosti, nie von, aby niekoho „nevymietli“ z domu, teda aby nezomrel. Zakázané boli tiež niektoré práce v domácnosti ako pranie a vešanie bielizne, pretože ten, kto ju vešal, mohol ťažko zomierať, alebo sa dokonca obesiť. V silvestrovskom období sa konali zakáľačky, ktoré boli sviatkom celej rodiny. Zvykli sa plánovať svadby a žilo sa už očakávaním príchodu fašiangov. Zimné zvyky a tradície na Silvestra a Nový rok sa líšili podľa regiónov a charakterizovali vtedajší život a dobu.

2.2.7 Nový rok (1. 1.)

Podľa našich predkov mali novoročné obrady a rituály odhaľovať budúcnosť, chrániť od pohrôm, prispieť k blahobytu a priniesť šťastie. Na Slovensku sa doteraz udržiava stará povera, že šťastie prináša prasiatko, a preto sa na novoročnom stole nesmie objaviť ani hus či bažant, teda hydina, ktorá lieta, pretože v novom roku by sa rozletel aj všetok majetok. Zato nesmie chýbať bravčové mäso alebo pre istotu malé pečené prasiatko.

Podávala sa aj šošovica a jedlá s makom, pretože symbolizovali peniaze. Na Nový rok, 1. januára, platil v minulosti podľa tradície zákaz vstupu ženy ako prvej do domu, aby si ľudia zabezpečili bohatstvo, prosperitu a úrodu. Nič dobré neveštil ani príchod starého chlapa oblečeného v kožuchu. V každom dome však boli vítaní malí chlapi – vinšovníci.

Vinšovačky pre deti v nárečí z výskumu M. Ferenčíkovej:

„A ja vam vinčujem šicko dobre, co od pana Boha požadace, ščesce, zdrave, hojne boske požehnaňe, žebi vas tak panboch požehnal, jak z ňeba rosa pada.“

„A ja mali vinčovačik, vinčujem vam za kolačik, jaki mace, taki dajce, len me dluho ňetrimajce.“

„Ja som mali vinčovačik, vinčujem vam za kolačik, korunku mi dajce, zbohom ostavajce.“

„A ja vinčujem, žebi še vam vedľi bički, celički, jak v leše jedľički.“

„A ja vam vinčujem, bo na pecu kolače čujem, ešči lepši bi som vinčoval, kebi som z ňich koštoval.“

„A ja vam vinčujem tak i tak, bo tote, co idu za mnu, ňeznaju aňi tak.“

„A ja vam vinčujem ščesce, zdrave, radosci, vešelosci a pokoja, žebi vam bosorki po staňoch ňeskakali, a žebi še vam huši jak šňich bile trimali.“

„A ja vam vinčujem, žebi sce mali šickeho hojňe, jak na dvore tak v komore, žebi bula kopa pri kope a snop pri snope.“

2.2.8 Traja králi – Tri krále, Zjavenie Pána (6. 1.)

V ľudových predstavách je to vlastne záverečný sviatok vianočného obdobia. Z cirkevného hľadiska trvalo vianočné obdobie až do Hromničnej Panny Márie (2. 2.). Traja králi sú ukážkou prelínania sa predkresťanských zvykov s kresťanskými v podobe požehnania – svätenia vody. Hovorilo sa tomu posvätenie „*jordan vodi*“. Malo aj formu posviacky domov kňazom, ktorý nad dvere trojkráľovou kriedou napísal iniciálky mien troch kráľov: Gašpar, Melichar, Baltazár. Trojkráľová krieda mala totiž moc chrániť dom pred zlými duchmi, strigami a nešťastím.

Traja králi sú na Slovensku nielen kresťanským, ale aj štátnym sviatkom. Oslavujeme ich 6. januára na znak úcty k trom múdrym mužom (mudrcom), ktorí sa prišli pokloniť novonarodenému dieťaťu – Ježišovi. V minulosti ľudia prezlečení za troch kráľov a spievajúci koledy oslavovali tento sviatok chodením po domoch,

Aj dnes väčšinou chodia po domoch dedinskí chlapci s hviezdou, oblečení v dlhých bielych šatách s korunami na hlavách a niekde dokonca sprevádzaní postavičkou anjela. Spievajú koledy, blahoželajú a ďakujú ľuďom za rôzne darčeky, ktoré mohli prijať. Jedno zo želaní, ktoré vyslovujú, je nasledovné:

„My, Traja králi, prichádzame k vám zaželať zdravie a šťastie na mnoho rokov. Prichádzame z diaľky, naša cesta bola dlhá. Videli sme hviezdu, keď sa Ježiš Kristus narodil, hviezda žiarila nad Betlehemom. Keď sme prišli, našli sme dieťa – Ježiša. Narodil sa v chudobe a v jeho sláve prosíme o odpustenie, tak sme vám prišli zaželať šťastný Nový rok.“

2.2.9 Fašiangy

„*Fašengi, fašengi, fašengovo časi, ket zme žedli šicko, žedzme i kolbasi.*

Fašengi, fašengi, Veľka noc budze, chto ňema kožucha, žima mu budze.“

Doba fašiangov sa začala Troma kráľmi (6. 1.) a končila sa Popolcovou (prvou pôstnou) stredou. Bolo to obdobie „*priadok*“ – páračiek, domácich zakáľáčiek a svadiieb, kde nechýbali krásne ľudové piesne. V minulosti si každý región udržiaval tradície vlastných masiek a maškarád (zvieracie, remeselnícke, muži prezlečení za ženy atď.). Počas fašiangov sa ľudia veselia, tancujú, zabávajú sa, všade sú fašiangové zábavy, maškarné plesy.

Aj v materskej škole môžeme pripraviť takéto maškarné plesy. Vyzdobíme triedy, deti sa poobliekajú do masiek. Najkrajšie a pre deti najpríťažlivejšie je, keď si masky, škrabošky pripraví samy. Na ples môžeme pozvať aj rodičov, ktorí si oblečú masky. Pre deti je tento deň nezabudnuteľný, stačí len dobrá organizácia, trocha nápaditosti a zábava je v plnom prúde. Deti hádajú, ktorí sú ich rodičia, a rodičia hádajú, ktoré sú ich deti. Na takýto ples je vhodný vtipný kultúrny program. A potom už len tancovačka a popíjanie voňavého čaju so šiškami – „*kreplami*“.

2.3 Ľudové hry a pásma

2.3.1 Chodenie s kozou

(Lendak)

Postavy: chlapec – pastier, koza, koledníci – skupina detí

Na Štedrý deň popoludní chodievali po chalupách chlapci s maskou kozy. Dievčatá sedeli doma, pretože sa verilo, že ak by na Vianoce vstúpila do domu prvá žena, znamená to nešťastie.

Kozu predstavujú dvaja z chlapcov: sú pozakrývaní tkaným kobercom, hlava s rohami – upevnená na tyči – bola drevená, spodnú čelusť mala pohyblivú. Jeden z chlapcov vodí kozu na povraze. Keď príde do domu, pozdraví. V dome ho privítajú gazda a gazdiná – vyberieme z detí.

Pastier: „*Pochválen Ježiš Kristus!*“

Gazda a gazdiná: „*Naveky!*“

Pastier: „*Nedali by ste zaspievať našej koze, alebo aspoň trochu poskočiť, podupkať?*“

Gazda a gazdiná: „*Ale môže.*“

Všetci koledníci: „*Moja koza rohatá, na pol boka odratá, cupi-lupi nohami, prekolem ťa rohami. A ja jež, prekolem ťa tiež.*“

Pastier: „*Koza, ku mne!*“

Chlapec drží poskakujúcu kozu a prikazuje jej napríklad toto: „*Koza, podskoč! Koza, tancuj! Koza, vysoko! Cieľom je vytvorenie komických situácií spôsobených*

pohybujúcou sa kozou, pretože rozkazy môžu byť ešte nápaditejšie, smiešnejšie. Každý pohyb kozy dopĺňa pesnička koledníkov:

Kozička rohatá

Ľudová koleda

♩=100

1. Ko - zič - ka ro - ha - tá, na bok o - dra - tá, ko - zič - ká

vy - ska - kuj, gaz - di - né vy - tan - kuj a všet kých do - ko - la.

2. *Kozička, vysoko, vysoko, naša, že by bola veľká tá paša naša,
|: slniečka jasného, dáždička teplého, lístočka dobrého. :|*

Na záver vianočnej hry koza tancuje okolo vianočného stromčeka. Deti ju za to hladia po chrbte a chvália: „*To je dobrá koza, ba i tučná. A chrbát má široký!*“

Hra sa končí tancom všetkých koledníkov na 3. slohu piesne *Kozička rohatá*:

3. *Ďakujeme pekne za dary vaše, čo sme tu dostali za spevy naše,
|: dobre sa tu majte, zdraví ostávajúte, všetci tu dokola. :|*

2.3.2 Jašličkare

(betlehemska hra – spracovala M. Ferenčíková)

Postavy:

1. **Anjel** – biele rúcho, na hlave pozlátená koruna, betlehem
2. **Pastieri (Fedor, Stacho, Bača)** – ovčiarske košele, bačkory, zdobené palice so zvončekmi
3. **Kubo (starý pes)** – kožuch naopak, zodratá baranica, brada, tvár natretá sadzou, kyjak s reťazou
4. **Domáci** – gazda, gazdiná, deti

Jašličkare prichádzajú do dvora a spievajú:

Ej, gazda, gazda

ľudová koleda

$\text{♩} = 160$

1. *Ej, ga - zda ga - zda, sta - vaj - ce ho - re,*
bo veľ - ka jas - nosc na va - šim dvo - re.

2. *Šicke ovečki, še pokoceli, šicke jahňatka poprinošeli.*

3. *Ľem tota jedna, mala baranka, co budze Haňičke na jezulanka.*

Do izby vchádza anjel, pozdraví domácich: „Pochvaleni Ježiš Kristus!“

Domáci: „Na veky amen!“

Anjel: „Či nam dovoľíte jašlički rozložiť a paru špivanki zašpivac?“

Domáci: „Dovoľíme!“

Anjel položí betlehem na stôl, zapáli sviečku a spieva:

Narodil sa Kristus Pán

liturgická

$\text{♩} = 88$

Na-ro-dil sa Kris-tus Pán, ve-seľ-me sa, z ru-že kvie-tok
svi-tol nám, ra-duj-me sa. Z ži-vo-ta čis-té-ho,
z ro-du krá-ľov-ské-ho, Kris-tus Pán, na-ro-dil sa.

Fedor prichádza, udrie palicou a hovorí: „Ja Fedorek švitki pacholek, pochodzil som po huroch, po ľesoch, po betlehenských salašoch.“

Udrie znovu palicou a kričí: „Hojže, hojže, braček Stachu!“

Stacho príde, udrie palicou a hovorí: „A ja Stach oloveni fťak, čo še ľikaš, bratku Fedore? Azda še ci stala dajaka škoda v hure?“

Fedor: „Ej, stala še mi, stala, zabilí Kuboveho baranka.“

Stacho: „Joj, ta to veľka škoda.“

Všetci chodia dokola, palicami búchajú o zem a spievajú:

Vaľu, vaľu

$\text{♩} = 100$ ľudová koleda

Va-ľu, Va-ľu, is-ti pa-sti, ke-bi ja mal vol-ki kra-sti,
stri-bro zla-to bu-dzem mac, pa-noch še ňe-bu-dzem bac.

Fedor: „Už prichodzi braček Bača!“

Bača prichádza a spieva:

A ja prišol

$\text{♩} = 100$ ľudová koleda

A ja pri-šol ku te-be, bo me po-slal aň-d'el z ňe-ba,
že še Kris-tus na-ro-dzil, ca-li švet vi-š'le-bo-dzil.

Po speve hovorí: „Idze, idze muj brat Kubo, ňeše chľeba oľšeneho, na tvardim mraže pečeneho, chto do ňeho zakuši, šicke zubi vikruši.“

Fedor sa pýta Baču: „Bača, ňestretnul ši mojeho brata Kuba?“

Bača: „Stretnul som ho v hure.“

Všetci kričia a smejú sa: „A! Šak už je tu!“

Kubo prichádza unavený a hovorí: „*Ja Kubo stari, ňedožijem do jari.*“

Ľahne si na zem a prevaľuje sa z jednej strany na druhú, škrabe sa a hovorí: „*A tom batom za kabatom, izu, izu, blichu me hrižu.*“

Všetci kričia: „*Kubo na kazeň!*“

Kubo: „*Co ja tvuj blazen!*“

Všetci: „*Stari, do koscela dzvoňa!*“

Kubo odpovedá: „*Naj še stare babi modľa!*“

Kubo ukazuje palicou na ženy, dievčatá a straší ich.

(Malé deti sa v minulosti skrývali za pecou alebo ich držali na rukách rodičia, veľmi sa báli a plakali. Dospelí sa na starom Kubovi zabávali.)

Fedor, Stacho a Bača chodia dokola, udierajú palicami do rytmu piesne a spievajú: „*Vstavajte pastieri, berte sa hor. Aká to novina dajte pozor. Aké to zázraky javia sa na nebi.*“

Kubo pokračuje: „*Nikdy som nevidel jak som starý, na nebi vysokom takej žiari.*“

Vstavajte pastieri

$\text{♩} = 66$ Fedor, Stacho, Bača, Kubo liturgická

Vsta-vaj - te pas - tie - ri ber - te sa hor, a - ká to no - vi - na
daj - te po - zor. A - ké to zá - zra - ky ja - via sa na ne - bi.

Kubo
Nik - dy som ne - vi - del jak som sta - rý, na ne - bi vy - so - kom ta - kej žia - ri.

Všetci sa idú klaňať Ježiškovi, anjel stráži betlehem.

Fedor hovorí: „*Ja ci obetujem hrudku sira, žebi ce vichovala matka mila.*“

Stacho: „Ja ci darujem jablučko, jak toto slunečko.“

Bača: „Ja ci Ježišku obetujem baranka a kus ovšeneho chleba.“

Kubo: „A ja stari, co ci mam obetovac. Na malu hlavičku staru baraňičku. Toto kožušisko na tvojo male celisko. Tote bogančiska na tvojo male nožiska. Už nič ňemam, ta ci nič ňedam.“

Všetci po kruhu chodia, palicami udierajú o zem, spievajú a postupne odchádzajú:

Dzekujeme vam, za vašo dari

$\text{♩} = 110$ Ľudová koleda

Dze-ku-je-me vam, za va-šo da - ri, za va-šo da - ri,
co sce nam da - ľi, že sce nas tak šum-ňe, ob-da-ro-va - ľi.
Pa - ňe ho - spo - dar, do - bre še tu maj,
pa - ňe bo - že naš, do - bru no - cku daj.

2.3.3 Zďaleka mi putujeme

(vianočné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Účinkujú: babka z Myslavy, deti, hudobný sprievod

Babka z Myslavy príde a hovorí: „Dzeci moja, vidzim, že še šumňe bavice, ale povice mi, jake to šveto še bliži?“

Deti: „Vianoce!“

Babka: „A co robilí dzeci na Vianoce?“

Deti: „Špivalí, vinčovalí, tancovalí!“

Babka: „A co ešči robilí?“

Chlapec: „Zlosc, babko.“

Babka: „Hej, hej, robili i nazlosc. A znace zavinčovac, zašpivac i zatancovac?“

Deti: „Zname!“

Deti sa spontánne pochyťajú za ruky a po kruhu kolesovým krokom tancujú a spievajú pieseň *Zďaleka mi putujeme* (hudobný sprievod) – babka si medzitým sadne za stôl.

Zďaleka mi putujeme

Ľudová koledníčka

♩ = 100

1. Zďa - ľe-ka mi pu-tu-je-me a i-dze-me k vam, šče-sce, zdra-ve,
po-kuj sva-ti, vin-ču-je-me vam. Zďa-ľe-ka mi i-dze-me, no-vi-nu vam
ňe-še-me, že še Kri-stus pan na-ro-dzil v mes-ce Be-tle - me.

2. Narodzil še nam Spasiteľ, privitajme ho,
zrodzila ho čistá Panna, kraľa nášeho.
Zďaleka mi idzeme, novinu vam ňešeme,
že še Kristus pan narodzil v mesce Betleme.

Tanec sa končí postavením do polkruhu čelom k obecenstvu.

Dievča predstúpi dopredu a vinšuje: „Vodička čistá, od Pana Krista, zmij piesok kameňe i šicko ľudske hrešeňe.“

Chlapec: „Vinčujem vam vinčujem, bo na Vašim pecu kolače čujem,
dajce mi z ňich okoštovac, budzem vam ešči ľepši vinčovac.“

Chlapec: „Ja som mali vinčovačik, vinčujem vam za kolačik, korunku mi dajce,
zbohom ostavajce.“

Ostatní chlapci počas vinšov prinesú palice. Zoradia sa do kruhu a spievajú 1. slohu piesne *Ležel bača na salaši*. Palicami búchajú o zem na štvrtové noty.

Ležel bača na salaši

$\text{♩} = 110$ **Chlapci** ľudová

1. *Le - žel ba - ča na sa - la - ši, of - ce še mu do - bre pa - šli,*
sta - vaj ho - re, ba - čo naš, na - ro - dzil še Kri - stus pan.

2. slohu piesne spievajú dievčatá:

2. *A mi prišli ku tebe, bo nas poslal anđel z ňebe,*
 | : že še Kristus narodzil, cali švet višľebodzil. : |

V refréne 2. slohy sa pripoja všetci.

Dievčatá v polkruhu za chlapcami smerom k obecenstvu spievajú 2. slohu a tancujú tzv. jednokročku. Chlapci do rytmu búchajú palicami.

Po tanci sa postavia do polkruhu smerom k obecenstvu a vinšujú všetci:

*„Vinčujeme, vinčujeme, noški sebe ňečujeme (dupajú nohami),
 dajceže nam, dajce, co nam mace dac, cenke košulečki mame, žimno nam tu stac.
 Dajceže nam, dajce, co sce obecaľi, ščesce, zdrave, pokuj svati, mi vam vinšovaľi.“*

Chlapec predstúpi a spieva:

Kebi ja mal

$\text{♩} = 100$ vianočná

1. *Ke - bi ja mal ve - ľo pe - ňež, ke - bi ja bul bo - ha - ti,*
da - ro - val bim Je - ži - ško - vi, na šnu - reč - ke du - ka - ti.

2. *Ňemam peňež, muj Ježišku, co ja tebe možem dac,*

|: *povim ja ci modlíidbičku: O Ježišku mam ce rad. :* |

3. *Ňemam peňež, ňemam zlata, ňemam aňi dukati,*

|: *zašpivam ci špivanečku: O Ježišku muj zlati. :* |

Ostatní za ním tancujú jednokročku, refrén spievajú spoločne. Všetci sa zoradia dopredu na javisko. Príde k nim babka a hovorí:

„Zlate sce bulí, dzeci moja, ja tiš chcem zavinčovac: A ja vam vinčujem na totu svatu vilíju, hojňejši, pokorňejši, lepše ročki dožic, jak zme prežili pri ščescu, zdravju, boskim požehnaňu a po šmerci slavu večnu korunu aňd'elsku. Pochvaleni Ježiš Kristus!“

Všetci: *„Pan Boh zaplac. Naj Pan Boh visliši, čo nam vinčujece“.*

Chlapec predstúpi a hovorí smerom k obecnstvu: *„Dobre nam tu bulo medzi vami bic, no mušime za ľudzami isc. Dobre še tu majce, v dobrim spominajce a na teras roček zaš nas tu čekajce.“*

Na záver odchádzajú zo scény a spievajú pieseň *Zdaľeka mi putujeme.*

3 JARNÉ OBDOBIE

3.1 Kalendár zvykov jarného obdobia

- **Popolcová streda** – pohyblivý sviatok
- **Morena** – jarné zvykoslovie
- **Sv. Juraj** – začiatok pastierskej sezóny (24. 4.)
- **Veľká noc** – pohyblivý sviatok
- **Turíce – Rusadlá**
- **Stavanie májov**

3.2 Opis jednotlivých zvykov

3.2.1 Popolcová streda

Popolcovou stredou sa začína obdobie štyridsaťdňového pôstu, ktorý predznamenáva príchod veľkonočných sviatkov. Pôst nasleduje po fašiangoch a v ľudovom kalendári symbolizuje obdobie očisty tela a duše, zamerané na uvedomenie si duchovných hodnôt sviatkov, ktoré po ňom nasledovali. V kresťanskej tradícii tento čas pripomína ľuďom, aby si uvedomili, akú obeť pre nich priniesol Ježiš Kristus svojím utrpením. V ľudovej tradícii je obdobie pôstu a následne veľkonočných sviatkov časom, keď sa do popredia dostávajú symboly jari. Zelené vetvičky, tečúca voda, vajíčka, vrbové prúty, sprevádzané magicko-prosperitnými úkonmi vyprosujúcimi dobrú úrodu, prosperitu hospodárstva či zdravie ľudí a zvierat.

3.2.2 Morena

(vynášanie Moreny)

Centrálnym obradom jarného obdobia bolo vyhánanie – vynášanie zimy väčšinou s použitím charakteristických rekvizít.

S prvým obradom sa spájala zvyčajne symbolická figurína zhotovená zo slamy a dvoch prekrížených palíc alebo metly, oblečená do dievčenských šiat. Bola

nazývaná *Morena*, *Marumurjena*, *Muria*, *Marejna*, *Marej*, *Val'baba*, *Baba*, *Kosel'*, *Kiselica* a podobne.

Spoločným základom tohto často celkom odlišne označovaného obradu bolo zneškodnenie, zničenie, zbavenie sa nejakej zdravia a majetok ohrozujúcej sily, či sa už ponímala ako jav prírodný, alebo biologický, teda odstránenie starého, zlého, škodlivého, aby mohla nastúpiť mladosť, krása, prosperita. Dialo sa to najčastejšie spálením, utopením alebo roztrhaním figuríny symbolizujúcej to negatívne, čoho sa bolo treba obávať, a teda zbaviť. Podľa kalendára sa začína jar bez ohľadu na konkrétne podnebné podmienky a reálny vegetačný proces jednotlivých oblastí dňom jarnej rovnodennosti. V takto určenom jarnom období sa koncentrovali zvyky a obyčaje. A to bolo predovšetkým vynášanie Moreny a prinášanie leta.

3.2.3 Sv. Juraj

(24. apríl – začiatok pastierskej sezóny)

Na Juraja 24. apríla sa odjakživa začína pastierska sezóna oviec, ktorá sa končí na Mitra (Demeter) 26. októbra. Pre baču a jeho pomocníkov nastáva polrok nepretržitej roboty okolo ovečiek.

3.2.4 Veľká noc

(pohyblivý sviatok)

Väčšina sviatkov v priebehu kalendárneho roka má svoj ustálený dátum, avšak Veľká noc a na ňu nadväzujúce ďalšie sviatky nemajú v kalendári pevný dátum, a preto ich nazývame **pohyblivými sviatkami**.

3.2.5 Turíce – Rusadlá

Tento sviatok je 10 dní po cirkevnom sviatku Nanebovstúpenia Pána. Radosť z rozvíjajúcej sa prírody sa na Rusadlá dokumentovala ozdobovaním príbytkov zelenými vetvičkami (lipa, breza). V predvečer Turíc mládenci stavali dievčatám máje. Niekde to boli briezky, inde tenké vysoké jedle ozdobené farebnými

stužkami. Dievčatá za postavenie mája odmeňovali mládencov rozmarínovými venčekmi, ktoré posielali po najvernejšej kamarátke.

Aj v súčasnosti sa stavajú máje. Zaužívalo sa stavanie májov v predvečer 1. mája.

3.3 Ľudové hry a pásma

Detské hry sa začínali hneď z jari. Na Marka – 25. apríla sa hovorilo: „Marka, višla z jarka.“ Po tomto dni už deti chodili bosé. Hrať sa chodili na „Valalsku luku“ – pozemok ktorý bol majetkom celej dediny. Dievčence sa tešili jarným kvetom, z ktorých si vili vence a zdobili si nimi vlasy. Chlapci, len čo obschlo blato, hĺbili opätkami topánok jamky na hru o guľky.

Na lúkach si pri pasení husí alebo kráv dievky krátili čas tancovaním. Vytvárali na lúke rozličné obrazce, niekedy veľmi zložité. Pri jednoduchej melódii chodili pochytané za ruky v dlhom zástupe. Dve prvé dievky vybehli a utvorili bránku, ktorou ostatné prechádzali. Tie, ktoré držali bránku, sa potom pripojili k poslednej dievke. Prvé dve znovu utvorili bránku a chorovod pokračoval.

3.3.1 Kra, kra, kra

(Gaboltovej)

Kra, kra, kra

$\text{♩} = 110$ Ľudová

Kra, kra, kra, tro-je dze-ci ma, jed-no cho-dzi do ško-li, dru-he la-ta

bač-ko-ri, tre-ce še-dzi na ka-min-ku, tri-me bas-ki na re-min-ku,

pek-ňe se-be hra. I ja bi tak hral, ke-bim bas-ki mal, puj-dzem ju-tro

do Kra-ko va, bu-dzem pi-tac Pa-na Bo-ha, ta mi bas-ki da.

Deti urobia veľký kruh a do prostriedku si vyvolia jedného chlapca. Chodia jednoduchým tanečným krokom v rytme melódie po obvode kruhu a spievajú. Na druhú slohu sa všetky deti pochytajú za pás a stredný ich vedie v reťazovom útvare von z kruhu. Prvý pohybmi znázorňuje hru na base. Kráčajú široko kolísavou chôdzou.

3.3.2 Na čerk

(detská netanečná hra – Myslava)

Hráči sa postavili proti sebe na šírku miestnosti. Prvý zakotúľal guľku, potom nasledoval druhý. Guľku mal zakotúľať tak, aby trafila prvú a aby „čerklo“ – cinklo. Ak sa tak stalo, guľky vyhrával a hru tentoraz začínal druhý hráč. Ak druhý hráč guľku netrafil, pokúšal sa o to prvý tak, že prstom kotúľal svoju guľku na čerk, aby guľky vyhral.

3.3.3 Na labdaňe

(detská netanečná hra – Myslava)

Hra s loptou, ktorú hrávali dievčence. Lopta bola z konskej srsti alebo z handier. Dievčence sa najprv naučili poradie hry a slovník:

Šimo – loptu treba vyhodit' a chytiť.

Tapša – loptu treba vyhodit' a pred chytením zatlieskať.

Fialka – vyhodit' loptu, ruky dať krížom v predpažení skrčmo hore a tak loptu chytiť do obidvoch rúk.

Elehátra – loptu vyhodit', tlesknúť pred telom i za chrbtom a až potom loptu chytiť.

Kifordulaš – loptu vysoko vyhodit', zakrútiť sa a potom loptu chytiť.

Kulimajka – obrátiť sa chrbtom k stene, hodiť loptu do steny a potom ju chytiť.

Bice – hodiť loptu do steny a štyrikrát odvíjať pravou a štyrikrát ľavou rukou.

Keď sa hráčke všetko podarilo urobiť, získala jednu triedu. Ak nie, musela triedu opakovať.

3.3.4 Na gazdovskom dvore

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Dievčatá vychádzajú voľne na scénu rytmickou chôdzou rukami v bok, hovoriac riekanku: „Daj, bože slunka, vijdu dzeci vonka, budu še tam bavic, pana boha chvalíc, a vi chmari na tatari a slunečko hefka, hefka, hefka.“ Ukazujú rozpaženými rukami smerom k slnku privolávajúcim spôsobom – *hefka, hefka, hefka*.

Chlapci za spevu piesne *Mam koňička dreveneho* prichádzajú z druhej strany rytmickou chôdzou, pričom prví traja napodobňujú koníka (prví dvaja vpredu v rovnom postoji, ďalší za nimi zohnutý, držiac ich vzadu rukami za košeľu), ostatní za nimi v rovnom postoji:

Mam koňička dreveneho

$\text{♩} = 108$ ľudová

Mam ko - ňi - čka dre - ve - ne - ho, šed-ňem ja na ňe - ho,
od-ňe-še me na dra-že-čku, do po-ľa ši - re - ho. re - ho.

Po dospievaní príde na scénu babička a hovorí: „Dzeci moja ľube, poce ku mňe a povice mi, co sce ňeška robili?“

Deti si rýchlo posadajú do kruhu okolo babičky.

Dievča: „Platno zme polívali.“

Chlapec: *Drevo zme rezali.*“

Napodobňujú rezanie dreva v dvojiciach oproti sebe pohybom rúk vpred a vzad:

„Rež, rež, drevo rež, ľem še s pilku ňeporež!“

Babička: „Šumňe, šumňe!“

Dievča: „A mi zme s chlopcami od sušedoch šečku rezali.“

Babička: „Haňičko, a ti co taka kosmata?“

Hanička s plačom: „Mama išli dojic kravi a me ňezačesali.“

Babička: „*Poc, dzecko moja, ja ce začeseš.*“

Babička Haničku češe a pritom jej hovorí riekanku: „*Ňeplač, Hančo, ňeplač, kupime ci kľepač, ked naplačeš pulni, kupime ci druhi.*“

Pridajú sa deti: „*Ňeplač, Hančo, ňeplač, kupime ci kľepač, a jak ňeprestaňeš, ta ho ňedostaňeš.*“

Babička: *Ta bi sce mohli, dzeci moja, ešči daco zašpivac i zatancovac, bo vas budu mami hľedac.*

Deti sa postavia do kruhu a spievajú:

Dze idzeš, dze idzeš

Ľudová

♩=84

1. Dze i-dzeš, dze i-dzeš, ti ma-ľu - čka, do paň-skej za - hra-di
na ja - blu - čka, na ja - ke na ta - ke, na ta - ke čer -
ve - ne, co bu - du pre mo - jo po - ce - še - ňe.

Pohybové stvárnenie:

Dievčatá v kruhu vedľa seba, držiac sa za ruky, idú smerom dovnútra rytmickou chôdzou a spievajú ľudovú pieseň *Dze idzeš, dze idzeš, ti maľučka*. Na druhú časť „... do paňskej zahradi na jablučka“ sa vracajú rytmickou chôdzou do pôvodnej polohy. Na text „... na jake na take, na take červene“ tancujú jednokročku s vnútorným oblúkom vpravo a vľavo, ďalej sa točia doprava na mieste, pričom držia pravú ruku hore.

Babička: „*Dzeci moja, je načaše isc domu, jutre price zaš, porozpravjam vam šumnu rosprafku.*“

Deti: „*S panom bohom, babko, dobru noc vam!*“

Deti sa rozpíchnu zo scény, každé iným smerom.

3.3.5 Skakačka – na školki

(netanečná hra – Myslava)

Túto hru hrali spravidla dievčatá. Z dvoch, troch dvorov sa poschádzali a paličkou si nakreslili na dvore či na podstienke štvorec rozdelený na menšie časti – malé štvorce, ktorých malo byť aspoň dvanásť. Našli si malé ploché kamienky, ktoré z určitej vopred stanovenej vzdialenosti hodili do prvého štvorca. Hráčka mala poskokmi na jednej nohe posunúť kamienok do ďalšieho štvorca. Ak kamienok ostal na čiare, hráčka z hry vypadla a hrala ďalšia. Ak úspešne prešla kamienkom celú zakreslenú plochu, získala „školku“ – vlastnila jeden štvorec, ktorýkoľvek, mohla si vybrať. Tento štvorec si označila vlastným znakom, spravidla nakreslením kríža a v nasledujúcej hre mohla na tomto štvorci stáť obidvoma nohami, teda odpočívať. Ďalšia hráčka musela kamienok cez cudziu „školku“ prekopnúť do nasledujúceho voľného štvorca a túto „školku“ poskokom na jednej nohe preskočiť. Ak sa jej to nepodarilo, z hry vypadla.

Iná forma tejto hry bola „skakačka“. Bola nakreslená tak, že sa začínala dvoma zvisle položenými štvorcami, na ne sa nakreslili dva vodorovne položené štvorce. Na tie len jeden štvorec v prostriedku, nad ním opäť dva vodorovne nakreslené štvorce. Aj názov tejto hry bol *skakačka dva-jedna*. Pri hre sa kamienok hádzal do každého poľa z vopred určenej vzdialenosti. Tam, kde bol iba jeden štvorec, sa skákalo na jednej nohe, a kde boli dva štvorce, sa hráčka postavila obidvoma nohami. Keď došla na dva posledné štvorce, musela sa jedným poskokom otočiť o 180 stupňov a vracala sa naspäť tým istým spôsobom. Nesmela sa pomýliť, musela preskočiť pole s kamienkom aj *školku*, ktorá jej nepatrila. Ak sa pomýlila, vypadla z hry a nasledovala ďalšia hráčka. Táto hra bola medzi dievčatami veľmi obľúbená.

3.3.6 Smrtná nedeľa

Bol to obrad vynášania zimy z dediny. V týždni pred Smrtnou nedeľou si dievčatá prichystali *šmertku*. Dva kusy drevených polien skrížili, zviazali a v hornej časti vytvorili z handier a slamy hlavu. Na hlavu uhlíkom namaľovali oči, nos aj ústa. *Šmertku* obliekli do starých, už vyradených nepotrebných ženských šiat. Obliekli jej *sukňu, šorc, opľečko*, na hlavu *čepec* a *hustku*.

V Smrtnú nedeľu popoludní sa poschádzali dievčatá i chlapci a vybrali sa do dediny. Najsmelší chlapec niesol *šmertku* vpredu pred zástupom mladých. Všetci boli veselí a spievali *Šmerdofče, majdofče...* Chodili po celej dedine a pieseň aj niekoľkokrát opakovali. Keď prišli na koniec dediny, zamierili k potoku, kde sa *šmertke* vyhrážali, že ju utopia a upália. Nakoniec to aj urobili. *Šmertku* zapálili, veď bola zo slamy, a zvolaním: „*Žebi ši še už nihda tu ňevracela!*“ ju hodili do potoka. Ak bola dobrá nálada, ešte si zahrli nejakú hru a rozišli sa domov.

3.3.7 Vinašaňe šmertki

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

Deti prichádzajú tanečnou chôdzou po kruhu v zástupe na scénu a spievajú pieseň *Šmerdofče, majdofče*. Vpredu nesie jedno dievča *šmertku*.

Šmerdofče, majdofče

Ľudová

Šmer-dof-če, maj-dof-če, dze ši pre-bi-va-lo, v piv-nič-ki
cem-nič-ki nož-ki u-mi-va-lo. A ten maj, kra-vom daj,
ko-ňom ňe-za-po-mi-naj. Pri-šla šmer-tka s ku-dze-ľu,
na tu čar-nu ňe-dze-ľu. Kač, kač, kač, vo-la-la nas mac.

Po dokončení piesne zostáva dievča uprostred kruhu držiac *šmertku*, ostatné dievčatá postupujú po obvode kruhu pochytané za ruky jednodvočkou doľava alebo doprava a spievajú pieseň *Idze šmertka*. Na tretiu a štvrtú slohu piesne idú rytmickou chôdzou v polkruhu.

Dievča uprostred kruhu občas zavrtí so *šmertkou* hladkým vrtením doprava alebo doľava. *Šmertku* si dievčatá vymieňajú, takže uprostred kruhu sa objaví niekoľko dievčat, akoby ešte na záver pred hodením do vody chceli *šmertku* vytancovať.

Idze šmertka

ľudová

$\text{♩} = 100$

1. I - dze šmer - tka s ku - dze - ľu, na tu čar - nu
 ňe - dze - ľu, mo - ja mi - la ľe - ľi - ja.

2. Opaš sukňu želeňu, na tu čarnu ňedzeľu, moja mila, ľelija.

3. Opaš sebe fartušek, na korcovi brušek, moja mila, ľelija.

4. Obuj sebe čižmički, na biele nožički, moja mila, ľelija.

Dievčatá idú hodiť šmertku do vody a odriekavajú riekanku:

„Do vodi, do vodi, naj še nam ľen šňech topi,
 naj nam slunko veľo švici, žebi buľi mocne dzeci.
 Do vodi, do vodi, čľup!“

3.3.8 Oblievačka

Oblievačka (iné názvy: „polievačka“, „kúpanie“, „kúpačka“, „kuparska“) je zvyk (na Slovensku najmä na východe) spočívajúci v polievaní dievčat a mladých žien vodou (alebo voňavkou) na Veľkonočný pondelok (a utorok). V niektorých oblastiach Európy (vrátane napr. juhozápadného Slovenska) je vždy spojená so šibačkou. Kúpanie sa deje na Veľkonočný pondelok a v utorok, v pondelok oblievajú mládenci dievčatá a v utorok dievčatá mládencov. Niekde, najmä na dedinách dievku hodia aj do studne, potoka alebo jazera. Zdá sa, že oblievačka je tiež pohansko-slovanský pozostatok, ktorého cieľ a význam nepoznáme.

Veľka noc už idze

ľudová

$\text{♩} = 92$

Veľ - ka noc už i - dze, ku - pač - ka zaš bu - dze.

Už ta roz - ma - ri - ja vi - kvit - nu - ta bu - dze.

2. Veľka noc už prišla, ja ňeokupana. |: Moja rozmarija, v harčičku zostala. :|

3.3.9 Rozmarin, ruža

(chorovodná hra – Čierne nad Topľou)

Medzi Veľkou nocou a Turícami dievčatá hrali (tancovali) chorovodné hry. Pochytali sa za ruky a v rytme melódie išli v zástupe premenným krokom. Na určitom mieste vytvárali vlnovky.

Rozmarin, ruža

ľudová

$\text{♩} = 120$

1. Roz - ma - rin, ru - ža, ľe - li - ja, jak še mi kraš - ňe roz - vi - ja

dze dzi - fki ši - da - ju, vi - noč - ki vi - ja - ju, - ja z ňi - ma.

2. Ej, prišol gu ňim pan stari, pital vinočka na dari,
|: ňedam ci vinočka, ja mlada dzivočka, ti stari. :|

3.3.10 Majales

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferenčíková)

V podvečer 1. mája stavali chlapci dievčatám „máje“ (vyzdobené brezové stromčeky). Dievčatá sa im za to poďakovali pohostením a spoločne obchádzali dedinu so spevom a krčiazkami. Skupinky sa stretávali a zväčšovali, až kým neprišli

na lúku, kde už čakali muzikanti, a veselo sa zabávali. Tento program je osobitý tým, že aktivizuje súčasne deti, ich rodičov a širokú verejnosť. Zvyk bol vyvrcholením jarných slávností.

Rekvizity: bubon, farebné stuhy, vyzdobený brezový strom

Koník: Prvý chlapec v rovnom postoji má na hlave čiapku vypchatú molitanom alebo inou látkou a ušitú v tvare koníka, druhý chlapec stojí za ním a drží ho za pás. Obidvaja sú prikrytí bielou plachtou, na ktorej je vzadu pripevnený chvost.

Na scénu prichádza bubeník, ktorý zvoláva všetky deti na majáles. Deti stoja okolo neho a počúvajú, čo hovorí:

„Dava še na všeobecnú znamosť, že ňeška budze u nas majáles. Ňezapomňice še buch nuc po pudil'aru, bo budze šickeho dobreho, od vidumnosci šveta. Program budze šumni, všef'ijaki. Čekajce šickich, hrac vam budze ľudova muzika.“

Chlapci prichádzajú na scénu s májom vyzdobeným farebnými stuhami a spievajú:

Podzme chlopci, podzme

Ľudová
Text: Marta Ferenčíková

$\text{♩} = 100$

1. Po - dzme chlo - pci, po - dzme, po - sta - vi - me maj, maj,
ta - ki že - ľe - ňuč - ki, o - sla - vi - me jar, jar.

2. Haj, dzivečko haj, haj, staviame ci maj, maj,
od verchu želeňi, zospodku červeni.

Počas chlapčenského spevu prichádzajú veselo dievčatá a jedna vykrikuje: „Dzifčata, chlopci nam stavjaju maj!“ Počas druhej slohy „Haj dzivečko...“ prídu k chlapcom dievčatá a spolu vo dvojiciach tancujú – voľná tanečná improvizácia. Po skončení tanca chlapci dokončia ozdobovanie mája. Na dvoch stranách sa pripraví dve skupiny dievčat:

1. skupina ide v zástupe rytmickou chôdzou, držiac sa za ruky okolo mája, a spieva:

1. *Poce dzifčatečka...*

Po odspievaní prvej slohy prichádza z druhej strany 2. skupina dievčat a spieva:

1. *A keď ja jablučka... (čiže sa prekarajú).*

Potom znovu 1. skupina a za ňou 2. skupina.

Znázornené:

1. skupina – *Poce dzifčatečka šicke do kolečka, ej, naj nas vitancuje paradna dzivečka.*

2. skupina – *A keď ja jablučka čapala, spadlo mi jedno, dva s konara, spadlo mi červene želene, jedno pre mileho druhe mňe.*

1. skupina – *Tak me ohvarala jedna stara baba, ej, bodaj ona žedla storočného hada.*

2. skupina – *A keď ja šlīvečki čapala, sušeda še na mňe kukala, co ti mi šlīvečki ščapuješ, i tak mi ňvesta ňebudžeš.*

Poce dzifčatečka

$\text{♩} = 86$ Ľudová

1. Po - ce, dzi - fča - te - čka, ši - cke do ko - leč - ka,
ej, naj nas vi - tan - cu - je pa - ra - dna dzi - ve - čka.

2. *Tak me ohvarala jedna stara baba, ej, bodaj ona žedla storočného hada.*

A ked ja jablučka čapala

ľudová

1. A ked ja ja-blu-čka ča-pa - la, spa-dlo mi je-dno dva s ko-na - ra,

spa-dlo mi čer-ve-ne, že-l'e - ne, je-dno pre mi-le-ho, dru-he mňa.

2. A ked ja šľivečki čapala, sušeda še na mňa kukala.

Co ti mi šľivečki ščapuješ, i tak mi ňevesta ňebudžeš.

Dievčatá zvolajú: „Chlopci idu!“

Počas úvodnej melódie *Na koňika* prichádzajú chlapci s koníkom, s ktorým cupkajú okolo dievčat po kruhu. Po veselej zábave koník zo scény odchádza, ostatní sa zoradia do dvoch radov oproti sebe, držiac sa za ruky. Na melódiu *Šimi, šimi sem, šimi, šimi tam, šimi rada tancujem, šimi rada mam* pokračujú v zábave.

Majales

Na ľudové motívy spracovala M. Ferenčíková

Opis tanca:

1. takt – chlapci pravou nohou dopredu, dievčatá ľavou dozadu – 2 tanečné kroky do rytmu chôdzou „šimi, šimi“,
2. takt – skok znožmo „sem“ (možno pridať aj potlesk obidvoma rukami pred sebou),
3. – 4. takt – to isté naspäť „šimi, šimi, tam“,
5. – 8. takt – ako 1. – 4. takt „šimi rada tancujem, šimi rada mam“,

Po druhýkrát idú doľava a doprava, začínajúc všetci ľavou nohou, doprava pravou nohou. Tanečné prvky sú tie isté ako po prvýkrát. Stále sa držia za ruky.

Chlapec zakričí: „*Do skoku!*“

Hudba pokračuje ďalšou melódiou „*Do skoku*“.

1. – 7. takt – tancujú v dvojiciach, držiac sa za ruky, skočným polkovým krokom a striedajúc pravú a ľavú nohu, pričom postupne vytvoria kruh,

8. takt – skok znožmo na obidve nohy s potleskom a pokrikom „*juch*“ do postavenia oproti sebe,

Pri opakovaní 1. časti melódie tancujú to isté, ale opačným smerom.

9. – 10. takt – 3 potlesky s rukami pred sebou podľa štvrtových nôh,

11. – 12. takt – 3 potlesky chlapci a dievčatá s otvorenými dlaňami oproti sebe,

13. – 16. takt – ako 9. – 12. takt,

17. – 24. takt – točenie skočným polkovým krokom v dvojiciach, držiac sa za ruky, pri opakovaní opačným smerom.

4 LETNÉ OBDOBIE

Letný slnovrat sa začína v období okolo 21. júna. U Slovanov bol jednou z najvýznamnejších udalostí roka. Bol tiež oslavou Slnka, ktoré významnou mierou ovplyvňovalo vegetačné obdobie, úrodu, a tým aj dostatok obživy pre ľudí.

Počas slnovratu sa oslavoval oheň a bývali s ním spojené rôzne zvyky. Ohňu pripisovali ľudia magicko-očistnú a zdravotno-preventívnu funkciu. Boli to predovšetkým vatry, okolo ktorých nielen mládež, ale aj ženy a muži spievali, tancovali a často ich aj preskakovali. Slnovratové obrady sledovali predovšetkým hospodárske ciele.

4.1 Kalendár zvykov letného obdobia

– Na Jána (24. 6.)

– Na Jakuba a Annu (25. – 26. 7.)

– Babie leto

4.2 Opis jednotlivých zvykov

4.2.1 Na Jána (24. 6.)

S Jánom sa viaže veľa magických zvykov súvisiacich s letným slnovratom. Tradovalo sa, že na Jána majú najväčšiu moc všetky živly – zem, voda i oheň. Preto sa zvykli počas najkratšej noci roka páliť jánske ohne a vatry. Mládež, ženy aj muži na svätého Jána tancovali a spievali okolo vatier, často ich aj preskakovali. Dievčatá robili ohníčky týždeň pred Jánom, na Jána a po Jánovi.

4.2.2 Na Jakuba a Annu (25. – 26. 7.)

V letnom období môžeme z hľadiska obyčajových zvykov považovať za najvýraznejšie dni – sviatok Jakuba a Anny. Tradovalo sa, že kto chcel výhodne predať dobytok, mal ho na Jakuba posypať mravčiami vajíčkami, aby mal veľa kupcov. O počasí hovorili, že *ak na Jakuba jasné slnko svieta, má tuhá zima byti*. Na

celom Slovensku sa zaužívalo príslovie *Svätá Anna, chladná zrána*. Jakubom sa končí pravé leto, Annou sa začína babie leto, ktoré prechádza postupne do jesene.

4.2.3 Babie leto

Posledná časť leta bola a je pre poľnohospodárov obdobím najväčšieho pracovného ruchu a úsilia. Boli to predovšetkým zvyky sprevádzajúce zber úrody, dožinky a v minulosti i hody.

Aj pre túto časť roka existujú zvyky a obrady, ktorých síce nebolo veľa, ale z celoročného rituálu patrili k tým najvýznamnejším a tvorili významnú súčasť duchovného života obyvateľstva. Gazdovia ich dodržiavali, rešpektovali a tešili sa z nadelenej úrody.

4.3 Ľudové hry a pásma

4.3.1 A za našu stodolečku

(Fričovce, 1955)

Keď sa dievčatá zišli v nedeľu popoludní na lúke za dedinou, okrem bežných hier tancovali aj kolesá. Pochytali sa za ruky a z reťazového útvaru prešli do kolesa. Najprv len chodili po obvode kruhu a potom, prekrížiac ruky vpredu pred telom alebo vzadu na chrbte (kolesové držanie), tancovali kolesový krok s poklesom na pravú nohu na prvú dobu krížom pred ľavou. Kolesový krok obmieňali kolesovým skokom, poskočným krokom a premenným krokom.

A za našu stodolečku

Ľudová

A za na-šu sto-do-leč-ku hruš-ka, še-dzi na nej su-še-do-va Zuz-ka.

Poč-kaj, Zuz-ka, šak še da-co sta-ňe, zla-ma-la ši na hruš-ke ko-na-re.

4.3.2 *Ňe jeden, Ňe dva*

(tanečná hra)

Je to tanečná hra dievčat. Zriedkavo ju hrávajú s dievčatami aj chlapci. Deti utvoria kruh a sú obrátené čelom do kruhu. Jedno z detí sa postaví do prostriedku. Ostatné sa pochyťajú za ruky. Chodia po obvode kruhu obrátené ľavým alebo pravým bokom do kruhu. Pritom si spievajú:

Ňe jeden, Ňe dva

Ňe jeden, Ňe dva ľudová

Ňe je - den, Ňe dva a - ňi tri, Ňe šti - ri, Ňe pejc, a - ňi šesc,
 Ňe ši - dzem, Ňe o - šem, Ňe dze - vec, vi - ber se - be Ha - ňič - ko ke - ho hceš!

4.3.3 *Bila ľelija*

(Uzovce, 1954)

Dievčence si vyvolia jednu, ktorá predstavuje bielu ľaliu. Potom vytvoria kruh a pochyťajú sa za ruky. Chodia tanečnou chôdzou po obvode kruhu a stredná chodí opačným smerom. Počas spevu piesne *Bila ľelija* stredná pohybmi vyjadruje text piesne (napr. „obleč sukňu červenú“, „obleč ti opľečko“, „priviaž ti fartušok“ atď.).

Bila ľelija

Bila ľelija ľudová

1. Ob - leč suk - ňu čer - ve - nu, na tu bi - lu Ňe - dze - ľu,
 na - ša bi - la ľe - ľi - ja, na ša bi - la ľe - ľi - ja.

2. Obleč ti opľečko, ti naša Haňičko,
 naša bila ľelija, naša bila ľelija.

3. *Priviaž ti fartušok, na svuj bili brušok,
naša bila ľelija, naša bila ľelija.*

4. *Umij sebe ľička, jako lastovička,
naša bila ľelija, naša bila ľelija.*

5. *Obuj ti čižmički, na svojo nožički,
naša bila ľelija, naša bila ľelija.*

6. *Viber sebe s kraju, podľa običaju,
naša bila ľelija, naša bila ľelija.*

Pri opakovaní poslednej vety pohyby opakujú aj ostatné deti, ale obrátia sa tvárou do kruhu. Potom znova chodia po obvode kruhu.

4.3.4 Na huši

(zvykoslovné pásmo – spracovala M. Ferencíková)

Ľubovoľný počet detí kráča na scénu, hovoriac riekanku (napodobňujú husi): „*Huši, huši, visoko ľecice, šveta uvidzice, a či sce tam ňevidzelí mojo štiri voli, jak jedni sokoli.*“

Postavia sa do kruhu, tancujú karičku – kolesový krok, držiac sa za ruky, a spievajú pieseň:

Ked ja huši pasla

Ľudová

♩=100

1. *Ked ja hu - ši pa - sla, ňe - da - ľi mi ma - sla,*
vža - la la - du na pa - ra - du, za hu - ša - mi pra - sla.

2. *Hnala huši, hnala, z caleho valala,*
|: hnala ich tam na vodzičku, prehorko plakala. :|
3. *Hombala, hambala, na huši volala,*
|: poce huši, poce kumňe, bo ja dzievče šumne. :|

Posadajú si do kruhu, jedno dievča – gazdiná chodí poza kruh a spieva:

Ked som bula mala

Ľudová

♩=100

1. *Ked som bu - la ma - la, ma - ľu - či - čka ma - la,*
ňe - ras som na po - ľu, pri hu - šoch za - spa - la.

2. *A ked som zaspala, šumni sen som mala,*
že mi ľesna vila, na hušličkoch hrala.

Dievča – gazdiná pokračuje vyčítankou: „Jeden dva, tri, krivo patri, jest tu jeden medzi nami, co še prepchal slaňinami, suha repa hren, žedzel veľo ven!“

Ďalšie dievča z kruhu sa pýta: „A kto nam huši povartuje? Ha?“

Dievča – gazdiná: „Hanča, Marča z dolneho konca.“

Hanča, Marča: „Kurčata drobki, pod stolom bobki, ňebudzeme!“

Dievča – gazdiná: „Co sce povedali?“

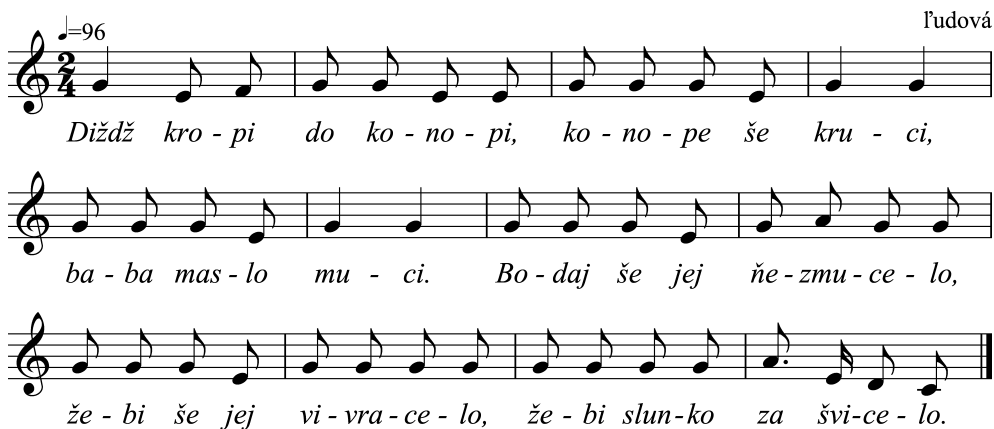
Hanča, Marča: „*Budzeme, budzeme!*“ (opakujeme 3x)

Chlapec: „*A co keď budeš padať?*“

Dievčatá prevrátia sukne na hlavu a spievajú, chodiac po kruhu. Chlapci cupkajú nohami na mieste – napodobňujú dážď:

Dážď kropí

ľudová

Dážď kro - pi do ko - no - pi, ko - no - pe še kru - ci,

ba - ba mas - lo mu - ci. Bo - daj še jej ňe - zmu - ce - lo,

že - bi še jej vi - vra - ce - lo, že - bi slun - ko za švi - ce - lo.

Všetci zdvíhajú ruky nahor, vzývajú slnko: „*Daj bože slunka, viju dzeci vonka, budu še tam baviť, pana boha chvaliť. Avi hmari na tatari a slunečko hefka, hefka, hefka.*“

Všetci si posadajú do kruhu, chlapci pokračujú: „*Odvijaj še piščalečko virbova, keď ňebudžeš piskac budzem doce ciskac.*“

Jeden chlapec hovorí: „*Piščalečku krucim, za kravami rucim, kravi buča, ňedojene, dzievki plaču, ňevispane.*“

Všetci: „*Hej rup, štiri babi, jeden dub.*“

– *hej rup* – zatlieskať,

– *štiri babi* – ukazujú počet 4 na ruke,

– *jeden dub* – ukazujú počet 1 na ruke.

Všetci sa prechádzajú po lúke, napodobňujú zberanie kvetov. Jedno dievča spieva pieseň:

Teľo mam zvolički

ľudová

♩=100

1. *Te - ľo mam zvo - ľi - čki u ot - ca svo - je - ho, že se - be za -*

špie - vam, že se - be za - špie - vam, na za - hra - dze je - ho.

2. *Dze še mi podzeľi kvietki fįjalovo, co mi prekvitaľi,
co mi prekvitaľi, na zahradze jeho.*

Dievča – gazdiná: „*A maju nas tote chlopci radzi? Abo ňe!*“

Všetky dievčatá zvolajú: „*Uvidzime!*“

Pokračujú riekankou:

*„Ľubuj, ľubuj, ľubovňiček, či me ľubi muj Jaňiček?
Ked me ľubi, ta červene, ked ňeľubi, ta žeľene!“*

Všetci: „*Žeľene!*“

Znovu hovoria riekanku: „*Ľubuj, ľubuj, ľubovňiček...*“

Dievčatá s nazberanými kvetmi zakričia na chlapcov: „*Kvitki nam ukažu!*“

Ďalej sa točia na mieste a poskokom, kývajúc hlavou doprava - doľava, vytrhávajú lupienky z kvetov hovoriac: „*Hej – ňe! Hej – ňe! Hej – ňe! Červene!
Maju nas radzi!*“

Vytvoria dvojice s chlapcami, chytiac sa za ruky, a tancujú, točiac sa okolo seba, na pieseň:

Štiri huši

Ľudová

1. Šti - ri hu - ši ša - re, vi - so - ko ľe - ci - ce,
 poz - draf - ce mi - le - ho, keď ho u - vi - dzi - ce.

2. Štiri huši šare, piata jarabata,
 muj mili še pita, či ja ňebohata.

Dievča – gazdiná: „Diždž pada, ucekajme domu!“ (všetci sa rozutekajú zo scény).

4.3.5 Koľeso mľínske

(Ľudová hra – spracovala M. Ferenčíková)

Rekvizity: vlastnoručne urobené mlynské kolesá, vrbové paličky, píšťalka, opálka – prútený kôš.

Opis hry:

Deti prichádzajú na scénu s riekankou:

„Hrame še, hrame še, bo še dobre mame,
 dobre nam, dobre nam, poce dzeci ku nam.“

Riekanku opakujú dvakrát.

Jedno z deti sa pýta: „Dzeci, na co še budzeme bavíc?“

Jedno z detí odpovedá: „Na hada!“

Všetci odpovedajú: „Ňe, Ňe!“

Jedno z detí povie: „Zahrajme še Koľeso mľínske.“

Všetci: „Dobre, dobre.“

Riekanka: „Koľeso mľínske, za štiri riňske, koľeso še polamalo, ta зробilo bac!“

Deti urobia koleso a pochytajú sa za ruky. Chodia tanečnou chôdzou po obvode kolesa a spievajú. Na slovo „bac“ všetky deti urobia drep. Na druhýkrát dievčatá čupia a chlapci počas ich spevu váľajú kolesá. Na slovo „bac“ si každý z chlapcov sadne na zadok. Chlapci robia mlyny – „akože vo vode“, dievčatá veselo tancujú v kruhu a spievajú pieseň:

Koleso mlínske

$\text{♩} = 100$ Ľudová riekanka

Ko - le - so ml' in - ske, za šti - ri riň - ske,

ko - le - so še po - la - ma - lo, ta zro - bi - lo bac.

Po dospievaní idú k chlapcom a pýtajú sa prekvapene: „Chlopci, to sce vi zrobili?“

Chlapci: „Hej, kukajce jake šumne!“

Jedno z detí zvolá: „Podzme še bavic na jaščurečku!“

Deti sa postavia do kruhu, rukami za hlavu a hovoria riekanku:

„Jaščurečko, jaščurečko, jaščurečko mlada,
varuj že me, varuj že me, varuj me od hada,
i ja tebe budzem, od ľuckeho kija.“

Opis hry:

Dievčatá v stoji dajú ruky za hlavu, na doby sa ukláňajú hlavou dole, pričom robia mierne podrepy v súlade s hlavou: „Jaščurečko, jaščurečko, jaščurečko mlada...“ Pokračujú rukami v bok s úklonmi vpravo-vľavo: „... varuj že me, varuj že me, varuj me od hada“, mierne podrepy s rukami v bok: „... i ja tebe budzem, od ľuckeho kija“.

Všetci: „Vijdzi hadze von z vodi!“

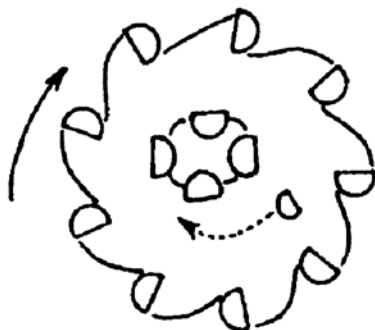
Dievča zvolá: „Jaščurečko, skoč do vodi!“

Všetci sa pridajú s nižšie položeným hlasom: „Skoč do vodi! Skoč do vodi! – s krikom „Skoč do vodi!“

Chlapec zvolá: „Dzeci, podzme še bavic do vodi!“

Opis hry:

Deti vytvoria kruh. Do prostriedku kruhu si zvolia štyri dievčatá, ktoré urobia drep a pochyťajú sa za ruky. Spravia aj malý predklon tak, že sa skoro dotýkajú hlavami. Okolo nich chodia ďalšie deti pochyťané za ruky. Štyri dievčatá v drepe obchádza jedno dievča.

Keď začnú spievať pieseň *Mačaj nohi, mačaj jih*, dievčatá uprostred sa postupne dvíhajú, počnúc zdvihnutím hlavy, lebo vyjadrujú kysnutie koláča. Spojené ruky postupne dvíhajú do zapaženia. Deti, ktoré chodili po vonkajšom kruhu, sa po niekoľkých taktach zastavia a pohybom pravej ruky napodobňujú máčanie vo vode. Po poslednom pokriku sa všetci rozutekajú do vody a sukničkami vydutými nad vodou vyjadrujú znova kysnutie koláčov.

Mačaj nohi, mačaj jih

$\text{♩} = 110$ Ľudová

Ma-čaj no- hi, ma-čaj jih, bo ci hos-ce ma ju prisc, a jak pri-du

bu-du jisc. Eš-či hos-ce ňe-priš-ľi, už ko-la-če vi kiš-ľi! Vi-kiš-ľi!

Dievča: „Dzeci, kto budze vičitac?“

Všetci: „Ja, ja, ja...“

Dievča: „Ti budžeš, Janču!“

V kruhovom postavení všetci čupia a Jančo vyčítava po jednom, ukazujúc na každého prstom: „*Du, du, pod vodu, pod želenu jahodu, čarna krava jalova zo stareho koľena, koľeno boľi i pod dubom stojí, od pintlíka do pintlíka, ika tika apatika, žimna voda von.*“

U koho skončil vyčítavanie, ten pokračuje znova. Tak to pokračuje niekoľkokrát.

Dievča: „*Dzeci, scmiva še, podzme sebe ešči zatancovac na Kolo vodi!*“

Kolo vodi

Ľudová

1. *Ko - lo vo - di, ko - lo vo - di, ko - lo ban - džu - ri - ka, ja - ka ta - ka sta - ra ba - ba, ľem z ňu do ku - ci - ka.*

2. *Postavil ju do kucika, žebi rovno stala,
dal jej metlu do ruki, žebi zamitala.*

Opis tanca:

Chlapci tancujú po kruhu, dievčatá za nimi v polkruhu jednokročku vpravo-vľavo smerom k obecenstvu. Všetci spievajú pieseň *Kolo vodi*.

1. sloha

1. takt – pravou nohou premenný posuvný krok,
2. takt – ľavou nohou premenný posuvný krok,
3. takt – ako 1. takt,
4. takt – 1. doba doskok roznožmo, 2. doba doskok znožmo,
5. – 7. takt – ako prvé 3 takty,
8. takt – 1. doba doskok roznožmo, 2. doba doskok znožmo.

2. sloha

9. – 11. takt – rytmická chôdza chlapcov smerom dovnútra kruhu, držiac sa za ruky,

12. takt – 1. doba doskok roznožmo, 2. doba doskok znožmo,

13. – 15. takt – rytmická chôdza dozadu,

16. takt – 1. doba doskok roznožmo, 2. doba doskok znožmo.

Dievčatá rytmickou chôdzou obchádzajú chlapcov po kruhu od 1. po 15. takt, v 16. takte 3x dupnú na mieste.

Pri opakovaní celej melódie chlapci odchádzajú rytmickou chôdzou preč z pódia bez zastavenia. Dievčatá odchádzajú za nimi v polkruhu so zdvihnutou pravou rukou, ktorou vrtia, ľavú ruku majú v bok.

4.3.6 Na babiki

(ľudová hra – spracovala M. Ferenčíková)

Na scénu prichádzajú dievčatá s bábikami na rukách, znázorňujú kolísanie a odriekavajú pritom riekanku:

*„Hombu, hombu, hombu, stracil džadek torbu
a džadufka torbečku za našu chižečku.“*

Riekanku opakujú dvakrát. Dievčatá sa postavia do kruhu a spolu s bábikami tancujú a spievajú pieseň:

Ked ja bula mala

$\text{♩} = 88$ ľudová

Ked ja bu - la ma - la, mac me ko - ľi - sa - la,

hej, a ked bu-dzem veľ - ka, ta mi ku - pi kro - sna.

Dievčatá si posadajú v priestore a voľne improvizujú:

„Hajuši, hajuši, ňit doma mamuši.“

„Pošla na maľini, spadla do doľini.“

„Haju, haju, pujdzeme do raju, nazbierame kviece, prikrijeme dziefče.“

„Homba, ľiša, dze babova hiža?“

„A tam dolu za stodolu, baba dzeda iska, našla mu tri všiska, jako bočkoriska.“

Potom na pieseň *A okolo Michaľan* tancujú a pohybom napodobňujú jej text.

A okolo Michaľan

ľudová

1. *A o - ko - lo Mi - cha - ľan, a o - ko - lo Mi - cha - ľan,*
dze - ci še ku - pa - ju, dze - ci še ku - pa - ju.

2. *Na želene verbički, na želene verbički,*
fartuški višaju, fartuški višaju.

3. *Pridze viter zduje jich, pridze viter zduje jich,*
zduje jich do vodi, zduje jich do vodi.

4. *A narobi dzifčatom a narobi dzifčatom,*
preveľikej škodi, preveľikej škodi.

Dievčatá napodobňujú plač.

Jedno dievča hovorí: „*Ta co tote dzeci plaču?*“

Druhé odpovedá: „*Ta oňi budu hladne!*“

Všetci hovoria: „*Navarime jim kukuričanku!*“

Dievčatá si dajú bábiky na kolená a hrajú sa s nimi. Odriekajú riekanku a ukazujú na prsty rúk: „*Varila mišička kukuričanku, šickim dzecom obecala. Jednemu dala, druhemu obecala, trecemu viľala, štvartemu ňedala, piatemu hlavu oderala a sama ucekala prosto pod pazuchu.*“

Počas slov „ucekala prasto pod pazuchu“ šteklija svoje bábičky a smejú sa.

Všetci hovoria: „Už še najedlí, dame jich spac“ (napodobňujú kolísanie).

Dievčatá spievajú uspávanku:

Ľuľu že mi, ľuľu

Šarišské Michaľany 1955

1. Ľu - ľu že mi, ľu - ľu, u - pe - čem ci gru - ľu.

A za gru - ľu dva, tri, i ko - lač na - va - tri.

2. Ľuľaj že mi, ľuľaj, keď už mi maš ľuľac.

Bo ja ňemam kedi, tebe tu kolísac.

3. Ľuľaj že mi, ľuľaj, ľem še ňevikuľaj.

S tej plitkej kolíski, do čarnej žemički.

4. Ľuľaj že mi, ľuľaj, šive očka stuľaj.

Šive, šivučičke, dzecko maľučičke.

ZÁVER

Ej, vretienko, vretienko

Vivo Hudba a text: Marta Ferenčíková

1. *Ej, vre - tie - nko, vre - tie - nko, si mo - je ro - bo - tien - ko,*
ste - bou si ja na - pra - diem, no - vu - čič - ké pla - tien - ko.

2. *Ej, dobre nám, dobre nám, ej, v tej našej školičke,*
keď si zatancujeme, pri veselej pesničke.

3. *Vretienko sa krútilo, usmievalo sa milo,*
a nám je tu heja hej, v tej škôlke Dénešovej.

V roku 1990 bol založený pri Materskej škole na Dénešovej ul. v Košiciach Detský folklórny súbor Vretienko, s ktorým autorka ako vedúca pracovala 23 rokov. Cieľom súboru bolo využiť a rozvíjať prvky ľudového umenia, vychovávať deti predškolského veku k pohybovo-hudobnej vnímavosti a schopnosti chápať krásu slovenských tradícií najmä z oblastí Šariša, Zemplína a Abova.

V minulom roku bol pri tejto príležitosti vydaný aj bulletin o činnosti súboru. Ľudové hry a pásma uvedené v publikácii autorka pripravovala práve so súborom Vretienko. Detský úsmev, úprimný pohľad, radosť z pohybu, zo spevu boli pre ňu najväčšou odmenou.

Edukačné aktivity tohto zamerania prebúdajú v deťoch úctu, vzťah, lásku, priateľstvo, cit pre dobro a krásu. V niektorých hrách a pásmach účinkovali aj členky folklórnej skupiny Hrabina z Myslavý. Chceme sa im srdečne poďakovať, pretože priniesli medzi deti radosť, zaujímavé zážitky a rozprávania z minulosti. Pri vystúpeniach s dospelými je však potrebné rozlišovať, čo je vhodné – primerané pre deti. Za pomoc pri organizovaní podujatí ďakujeme vedeniu školy, kolegyniam a rodičom. K napísaniu tejto publikácie viedli autorku pedagogické poznatky, ktoré získala v procese výchovy detí predškolského veku, ale aj osobné skúsenosti počas účinkovania vo folklórnych súboroch.

Uvedené ľudové hry a pásma sú len návodom pre pedagógov na hudobno-pohybovú prípravu detí v jednotlivých ročných obdobiach. Veríme, že publikácia bude prínosná pre tých, ktorí majú vzťah k ľudovému umeniu a venujú sa tejto činnosti či už v materských alebo základných školách.

ABECEDNÝ ZOZNAM PIESNÍ

A ja prišol	28
A na hure ožimina.....	8
A ked ja jablučka čapala	46
A okolo Michal'an.....	61
A za našu stodofečku	50
Bila ľefija	51
Diždž kropi	54
Dze idzeš, dze idzeš	39
Dzekujeme vam, za vašo dari	30
Ej hodi, hodi.....	21
Ej, gazda, gazda	27
Ej, vretienko, vretienko	63
Idze šmertka	42
Kapusta, kapusta	19
Kebi ja mal	32
Ked ja bula mala	60
Ked ja huši	19
Ked ja huši pasla	53
Ked kapustu hobl'ovali	16
Ked som bula mala	53
Koľeso mľinske.....	57
Kolo vodi.....	59
Kozička rohatá	26
Kra, kra, kra.....	36
Ležel bača na salaši.....	32
Ľuľu že mi, ľuľu	62
Mačaj nohi, mačaj jih.....	58
Majales	47
Mam koňička dreveneho.....	38
Narodil sa Kristus Pán	27
Ňe do nas, Ňe do nas	17
Ňe jeden, Ňe dva.....	51

Ňebudzem ja burgarova žena.....	17
Ondreju, Ondreju	11
Ošivame, ošivame.....	18
Pitaju še juhaši.....	7
Poce dzifčatečka	45
Podzme chlopci, podzme.....	44
Rozmarin, ruža.....	43
Šmerdofče, majdofče	Chyba! Záložka nie je definovaná.
Štiri huši.....	56
Teľo mam zvolički.....	55
Ulapila blichu	12
Vaľu, vaľu.....	28
Veľka noc už idze	43
Vimecem, vimecem	14
Vstavajte pastieri.....	29
Zdafeka mi putujeme.....	31

NÁREČOVÝ SLOVNÍK

<i>and'el</i>	– anjel
<i>babuňa</i>	– babička, stará mama
<i>bajusi</i>	– fúzy
<i>bandžur</i>	– riečisko v potoku
<i>bavic šve</i>	– baviť sa
<i>bečka</i>	– sud na kapustu
<i>blichá</i>	– blcha
<i>bočkoriska</i>	– čižmy
<i>bogandžiska</i>	– celé topánky
<i>budzeme olovo ľac</i>	– budeme olovo liať
<i>bugeľar, pudil'ar</i>	– peňaženka
<i>burgar</i>	– zeleninár
<i>ceľisko</i>	– telo
<i>cingalki</i>	– zvončeky
<i>cinovi taňir</i>	– cínový tanier
<i>ciskac</i>	– tlačiť
<i>co še prepchal</i>	– čo sa pretlačil
<i>čakov</i>	– vysoký klobúk
<i>dišč, diždž</i>	– dážd'
<i>doňeš</i>	– prines
<i>dzeci</i>	– deti
<i>dzecko</i>	– dieťa
<i>dzedo</i>	– dedo, starý otec
<i>dzifki</i>	– dievčatá
<i>dzira</i>	– diera
<i>džadek, džadufka</i>	– žobrák, žobráčka
<i>fajne</i>	– dobre
<i>fartušok</i>	– zástera z tenkej látky, niekedy zdobená čipkovinou
<i>fizola</i>	– fazuľa
<i>glupi</i>	– hlúpy
<i>griflik</i>	– uhlík na písanie
<i>gruľa</i>	– zemiak
<i>harčiček</i>	– hrnček

<i>hefka</i>	– sem
<i>hustka, chustka</i>	– šatka
<i>hušace skridla</i>	– husacie krídla
<i>chiža</i>	– izba
<i>jabluka</i>	– jablká
<i>kižašoňa</i>	– pani (z maďarčiny)
<i>komora</i>	– miestnosť na uskladnenie zásob potravín
<i>kompere</i>	– zemiaky
<i>koper</i>	– kôpor
<i>kosmata</i>	– strapatá
<i>koštoval</i>	– ochutnával
<i>kračun</i>	– Vianoce, hody
<i>krepl'e</i>	– šišky
<i>krušic</i>	– mrvit'
<i>kucik</i>	– kútik
<i>kudzeľ</i>	– náradie na upevnenie vláken pri skrúcaní do nite
<i>kukac</i>	– pozerat'
<i>kviece</i>	– kvety
<i>ľikac še</i>	– báť sa
<i>ľisce</i>	– lístie
<i>ľiška</i>	– lyžica
<i>mac</i>	– mama
<i>mladzenki</i>	– Deň mláďatiek – 28. 12.
<i>moržovac kukuricu</i>	– čistiť, lúpať, zbavovať klásky zrn
<i>ňeras</i>	– nie jedenkrát, viackrát
<i>ňigda</i>	– nikdy
<i>ňit</i>	– niet, nieto
<i>odervac</i>	– odtrhnúť
<i>opalka</i>	– opálka, prútený kôš, košík
<i>ovšeneho chleba</i>	– ovseného chleba
<i>pometac</i>	– pohádzať
<i>popel</i>	– popol
<i>povartovac</i>	– postrážiť
<i>raška</i>	– rasca
<i>renta</i>	– handra
<i>robic nazlosc</i>	– robiť zlosť

<i>rucila</i>	–	hodila
<i>sipaňec</i>	–	hospodárska budova – sklad
<i>stolek</i>	–	stolička
<i>stuľac očka</i>	–	zatvárať očka (pri zaspávaní dieťaťa)
<i>šak</i>	–	však
<i>šickich svatich</i>	–	všetkých svätých
<i>šicko, šicke</i>	–	všetko, všetci
<i>šikujce</i>	–	vyprevádzajte (na vojenčinu)
<i>šľivčeki ščapuješ</i>	–	slivočky oberáš
<i>šmertka</i>	–	smrtka
<i>šmertna ňedzeľa</i>	–	smrtná nedeľa
<i>šňech</i>	–	sneh
<i>šorc, šurc</i>	–	zástera
<i>šumna, šumnučka</i>	–	pekná, peknučká
<i>šveta</i>	–	sviatky
<i>švitki</i>	–	rezký
<i>tepša</i>	–	plech na pečenie koláčov
<i>tiš</i>	–	tiež
<i>tvardi</i>	–	tvrdý
<i>v chľeviku šviňa</i>	–	v chlieviku sviňa, ošípaná
<i>vešel'ic</i>	–	zabávať
<i>vigan</i>	–	šaty – ženský kus oblečenia
<i>vijdu dzeci</i>	–	vyjdú deti
<i>vil'ija</i>	–	večer Štedrého dňa
<i>vimetac</i>	–	vymetať
<i>visliš</i>	–	vypočuj
<i>višľebodzic</i>	–	vyslobodiť
<i>viter zduje jich</i>	–	vietor odfúkne ich
<i>všel'ijaki</i>	–	rôzny, všelijaký
<i>zakušic</i>	–	zajesť, ochutnať
<i>zamišim</i>	–	zamiesim
<i>zavežňem</i>	–	zmyslím si, predurčím si
<i>židľik</i>	–	kovový hrnček s uškom

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DRUGOVÁ, Z. 2009. *Vianoce na Slovensku... od Ondreja do Troch kráľov*. Praha : Ottovo nakladateľstvá, 2009. 104 s. ISBN 978-80-7360-809-5.
- HRICKOVÁ, Ľ. 2013. *Koniec zábav, veselíc a obdobie pôstu*. [online]. [cit. 21-01-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.jankohrasko.sk/clanok/16855/koniec-zabav-veselic-a-obdobie-postu/>>.
- KOMA, J. 1996. Vybraté z truhlice. In *Informátor 25*. Košice : VSFZ, 1996. s. 15-17.
- KOMA, J. 1996. Vybraté z truhlice. In *Informátor 33*. Košice : VSFZ, 1999. s. 19.
- LAZORÍK, J. 1993. *A ja vam viňčujem: Najkrajšie klenoty ľudového múdroslavia východného Slovenska Vichodňarske pisanki – Zväzok 1*. Ján Lazorik vl. n., 1993. 36 s. ISBN 80-900512-6-X.
- LENGOVÁ, Z. 1992. Chodenie s kozou. In *Včielka pre najmenších*, 1992, č. 3, s. 12-13.
- NEMCOVÁ, M. 1978. *Detské hry z východného Slovenska*. Košice : Krajské osvetové stredisko, 1978. 165 s.
- NEMCOVÁ, M. 1992. *Chorovody a dievčenské tance z východného Slovenska*. Košice : VSFZ, 1992. 135 s. ISBN 80-900512-5-1.
- ONDREJKA, K. a kol. 1988. *Z výskumov vedúcich detských folklórnych súborov a folklórnych skupín*. Bratislava : Osvetový ústav, 1988. 225 s.
- SEKERKOVÁ, G. 2013. *Tradicie a zvyky starého Silvestra, aj Nového roka!* [online]. [cit. 21-01-2013] Dostupné na internete: <<http://najmama.aktuality.sk/clanok/228631/tradicie-a-zvyky-stareho-silvestra-aj-noveho-roka/>>.
- SELEŠOVÁ, O. 1995. *Metodický list 12: Nesieme vám radostnú novinu*. Košice : Školská správa I, 1995.
- VARGOVÁ, A. 1996. *Ľudová kultúra obce Myslava*. Košice : Agentúra JeS, 1996. 128 s. ISBN 80-967258-5-8.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Obr. 1 „*Ondreju, Ondreju, olovo na tebe ľeju!*“

Obr. 2 „Vimecem, vimecem šicke kuti“

Obr. 3 *Nakladanie kapusty – príprava*

Obr. 4 *Hobľovanie kapusty*

Obr. 5 *Varenie lekváru*

Obr. 6 „*Ľem posni chľebiček, na ňim ľekvariček*“

Obr. 7 „Zdaleka mi putujeme“

Obr. 8 „Kožička rohatá, na bok odratá“

Obr. 9 „Korunku mi dajce, zbohom ostavajce“

Obr. 10 „Ja som mala vinčovačka, vinčujem vam zo šerdečka“

Obr. 11 „Idze šmertka s kudzeľu, na tu čarnu ňedzeľu“

Obr. 12 „Morena, Morena, dze ši prebivala“

Obr. 13 „Velká noc už idze, kupačka zaš bude“

Obr. 14 *Velká noc v Myslave*

Obr. 15 „*Dava še na znamosc, že majales budze*“

Obr. 16 „*Hop, cup, na koňika*“

Obr. 17 „Koleso mliňske, za štiri rinske“

Obr. 18 „Vitajce u nas na vistave“

Obr. 19 *Na výstave 1*

Obr. 20 *Na výstave 2*